

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva**

INFORMACIJA

**o gospodarenju šumama u Federaciji BiH u 2017. godini
i planovima gospodarenja šumama za 2018. godinu**

Sarajevo, juni 2018. godine

ZAKLJUČCI VLADE FEDERACIJE BiH

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
VLADA

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
ВЛАДА

BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
GOVERNMENT

Na osnovu člana 19. stav (4) Zakona o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 1/94, 8/95, 58/02, 19/03, 2/06 i 8/06), Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, na 148. sjednici održanoj dana 28.06.2018. godine donosi

ZAKLJUČKE

1. Usvaja se „Informacija o gospodarenju šumama u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2017. godini i planovima gospodarenja šumama za 2018. godinu“ Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodopривреде i šumarstva.
2. U cilju prevazilaženja teškog stanja u oblasti šumarstva izazvanog nepostojanjem zakona o šumama Federacije Bosne i Hercegovine, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine upućuje urgenciju Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine da hitno uzme u razmatranje Prijedlog zakona o šumama, koji je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine utvrdila na 110. sjednici, održanoj 07.07.2017. godine, i uputila u parlamentarnu proceduru.
3. Obavezuju se korisnici državnih šuma da poduzmu sve neophodne aktivnosti u cilju izvršenja radova planiranih godišnjim planom realizacije šumskoprivrednih osnova.
4. Nalaže se Kantonalnim upravama za šumarstvo intenzivno praćenje realizacije šumskoprivrednih osnova i poduzimanje aktivnosti u okviru svojih ovlasti i redovno izvještavanje Federalne uprave za šumarstvo.
5. Nalaže se Federalnoj upravi za inspekcijske poslove da u saradnji sa kantonalnim inspekcijama i kantonalnim upravama za šumarstvo, intenziviraju kontrolu realizacije šumskoprivrednih osnova, te da preventivnim i represivnim mjerama, u skladu sa svojim nadležnostima, obezbijede sveobuhvatnu i potpunu realizaciju svih radova planiranih osnovama uključujući i planirane sječe ravnomjerno u svim gazdinskim klasama šuma, kako je to definisano važećim propisima za oblast šumarstva.
6. Zadužuje se Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodopривredne i šumarstva da „Informaciju o gospodarenju šumama u Federaciji BiH u 2017. godini i planovima gospodarenja šumama za 2018. godinu“ sa Zaključcima Vlade Federacije BiH proslijedi vladama kantona, kantonalnim ministarstvima, kantonalnim upravama za šumarstvo i preduzećima koja gospodare šumama na znanje i postupanje.
7. Zadužuje se Generalni sekretarijat Vlade Federacije BiH da Zaključke Vlade Federacije BiH dostavi Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine.

V. broj: 837 /2018
28.06.2018. godine
Sarajevo

Adresa: Hamdije Čemerlića 2, 71000 Sarajevo
Tel.: +387 33 66 44 49, Fax.: +387 33 21 24 11, +387 33 66 72 69
www.fbihvlada.gov.ba
e-mail: sekretar@fbihvlada.gov.ba

SADRŽAJ

I.	SAŽETAK	6
II.	UVODNE NAPOMENE	13
III.	ZAKONODAVNI OKVIR	15
IV.	OPĆI PODACI O ŠUMARSTVU.....	18
V.	REALIZACIJA PLANA SJEČA.....	25
VI.	PROIZVODNJA I PLASMAN ŠUMSKIH DRVNIH SORTIMENATA	26
VII.	ŠUMSKA TRANSPORTNA INFRASTRUKTURA	29
VIII.	ŠUMSKO–UZGOJNI RADOVI	32
IX.	SJEMENARSTVO I RASADNIČARSTVO	37
X.	INTEGRALNA ZAŠTITA ŠUMA.....	41
XI.	POKAZATELJI POSLOVANJA	48
XII.	KADROVSKA STRUKTURA ZAPOSLENIH U ŠUMARSTVU FBIH	52
XIII.	LOVSTVO	55
XIV.	STRATEŠKE AKTIVNOSTI U OBLASTI ŠUMARSTVA	61

I. SAŽETAK

Informacija o gospodarenju šumama u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) u 2017. godini i planovima gospodarenja šumama za 2018. godinu izrađena je u skladu sa Programom rada Vlade Federacije BiH za 2018. godinu, na osnovu podataka dobivenih od kantonalnih uprava za šumarstvo, predučeća koja gospodare šumama i drugih relevantnih izvora.

Ovogodišnja Informacija sadrži i kratki pregled sa najznačajnijim podacima iz oblasti lovstva.

Šume i šumska zemljišta u FBiH prostiru se na površini od oko 1.518.470,7 ha ili na oko 58% površine. U državnom vlasništvu je oko 1.241.340,7 ha ili 82%, a u privatnom vlasništvu oko 277.130,0 ha ili 18%. Podaci iz II. državne inventure šuma na velikim površinama pokazuju da je pod šumom i šumskim zemljištima u Bosni i Hercegovini i Federaciji BiH preko 60% površine. S obzirom da podaci iz II. državne inventure šuma nisu zvanično objavljeni, još uvijek se koriste podaci iz šumskoprivrednih osnova za državne šume.

Šumarstvo

Oblast šumarstva se reguliše Zakonom o šumama i Zakonom o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja.

Vlada Federacije BiH na 110. sjednici održanoj 7.7.2017. godine, nakon razmatranja Nacrtu zakona o šumama izrađenog od strane ovog Ministarstva, utvrdila je i u parlamentarnu proceduru uputila Prijedlog zakona o šumama. Isti do danas nije razmatran ni na jednom od domova Parlamenta Federacije BiH.

Sjeme i sadni materijal

Proizvodnja reprodukcionog materijala šumskog i ukrasnog drveća i grmlja u Federaciji Bosne i Hercegovine značajna je privredna djelatnost. Trenutno su njihova proizvodnja, dorada, promet, uvoz i upotreba uređeni Zakonom o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja („Službene novine Federacije BiH“, br. 71/05 i 8/10). Međutim, u toku implementacije predmetnog Zakona uočeni su određeni nedostaci i nedorečenosti što stvara probleme kako samim registrovanim proizvođačima tako i organima koji provode stručni pregled nad proizvodnjom sjemena i sadnog materijala kao i inspekcijskim organima. Takođe, odredbe ovog Zakona nisu u potpunosti uskladene sa zakonodavstvom EU koje uređuje ovu oblast.

Imajući u vidu navedeno, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva pristupilo je izradi novog zakona o šumskom reprodukcionom materijalu, te je u cilju izrade teksta Prednacrta rješenjem imenovana Radna grupa.

Lovstvo

Zakonom o lovstvu („Službene novine Federacije BiH“, broj: 4/06) uređuje se organizacija lovstva i lovišta, uzgoj, zaštita, lov i korištenje divljaci i njezinih dijelova, katastar lovišta, lovoprivredna osnova i planiranje, lovočuvarska služba, upravni i inspekcijski nadzor nad provođenjem ovog Zakona, kaznene odredbe i druga pitanja od značaja za oblast lovstva na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.

Od stupanja na snagu ovog Zakona doneseno je 20 provedbenih propisa (pravilnika), kao i dva rješenja o osnivanju uzgojnih područja za medvjeda i divokoze.

BiH je do sada prihvatile i potpisala neke od najznačajnijih međunarodnih konvencija koje uređuju pitanja zaštite i gazdovanja sa divljači, među kojima su za pitanja lovstva najvažnije Bernska konvencija, Cites konvencija i Konvencija o biološkoj raznolikosti, ali po pitanju implementacije ovih konvencija do sada nije puno urađeno.

Površina šuma,drvna zaliha, zapreminske prirast i sječivi etat

Federacija BiH raspolaže sa šumama u državnom vlasništvu na površini od 1.241.341 ha. Od toga visokih šuma sa prirodnom obnovom ima 493.714 ha, što je oko 40%, visokih degradiranih šuma 15.615 ha ili 1,2%, šumske zasade-kultura 63.486 ha ili oko 5%, izdanačkih šuma 258.804 ili 21%, obrasle neproduktivne površine 13.658 ha ili 1,3%, produktivnih goleti pogodne za pošumljavanje 162.313 ha što je 13,1%. Treba istaći da je ukupna minirana površina značajna, a ona iznosi 122.802 ha, što je oko 10%.

Ukupna drvna zaliha svih šuma zajedno u državnom vlasništvu Federacije BiH iznosi 174.395.949 m³, zaliha kod četinara je 76.098.994 m³ što je oko 43%, a kod lišćara 98.296.955 m³ ili 57%. Prosječna zaliha svih šuma iznosi 206 m³/ha kod visokih šuma 270,5 m³/ha, dok je kod izdanačkih šuma 75,2 m³/ha. U strukturi zaliha svih šuma zajedno visoke šume su zastupljene sa 88,8%, a izdanačke 11,2%.

Ukupni godišnji zapreminske prirast svih šuma iznosi 4.326.132 m³ od toga na četinare otpada 1.957.207 m³ što je oko 45%, a na lišćare 2.368.925 m³ ili 55%. Od ukupne količine prirasta na visoke šume otpada 81,3% a na izdanačke 18,7%. U visokim šumama prosječni godišnji zapreminske prirast je 6,14 m³/ha, a dok je kod izdanačkih šuma 3,13 m³/ha. Prosječni godišnji prirast svih šuma zajedno iznosi 5,12 m³/ha.

Ukupni sječivi etat za sve šume zajedno je 3.037.054 m³ (krupno drvo), od toga na četinare otpada 1.443.813 m³ što je 47%, a na lišćare 1.593.241 m³ ili oko 53%. Sječivi etat se uglavnom realizira u visokim šumama koji iznosi 2.827.054 m³ što je oko 93% od ukupnog etata, a u izdanačkim šumama 210.000 m³ ili 7%. Količina sječivog etata po jedinici površine kod visokih šuma iznosi 4,93 m³/ha, a kod izdanačkih šuma 1,03 m³/ha. Iz odnosa godišnjeg zapreminskog prirasta i sječivog etata vidljivo je da je godišnji sječivi etat manji od godišnjeg zapreminskog prirasta za 1.289.078 m³, što je 70,2% od prirasta. Po ovim podacima, manji sječivi etat od godišnjeg zapreminskog prirasta bi trebao uticati na povećanje ukupnog šumskog fonda. Međutim, u ovom obračunu nisu obuhvaćene količine nelegalno usječene drvene mase, koje su značajne u većini kantona.

Realizacija plana sječa

Redovna i potpuna realizacija planova gospodarenja šumama, a posebno realizacija plana sječa ima značajan uticaj na kvalitet i stanje šumskog fonda. Da bi se utvrdilo trenutno stanje radi preduzimanja adekvatnih mjera, izvršena je analiza realizacije šumskoprivrednih osnova (ŠPO) za sva šumskoprivredna područja (ŠPP) u FBiH. Analiza je rađena za nivo kategorije šuma sa jasnim pokazateljima koji upućuju na to da je bilo određenih prekoračenja etata u pojedinim kategorijama šuma, a mala realizacija u drugim. Obično su prekoračenja količine sječa u kategoriji visokih šuma koje su boljeg kvaliteta, a prema procentu pređene površine može se zaključiti da su uglavnom aktivnosti koncentrisane na onim površinama koje imaju kvalitetnijudrvnu zalihu, a i bolju otvorenost šumskim komunikacijama. Etatom se uglavnom opterećuju

šume boljih kvalitetnih klasa što je u posljednje vrijeme postala uobičajena praksa. Potrebno je napomenuti da je prisutan veliki broj neplanskih i nelegalnih sječa u većini kantona.

ŠPP za koja nema osnovnog plana gospodarenja, odnosno nemaju važeću šumskoprivrednu osnovu, preduzeća šumarstva nemaju pravo provoditi planske aktivnosti sječa i drugih postupaka gospodarenja.

Proizvodnja i plasman šumskih drvnih sortimenata

Plan proizvodnje šumskih drvnih sortimenata u ukupnom iznosu od 2.424.350 m³ u 2017. godini je ostvaren sa 93,9%. Plan priozvodnje drveta četinara ostvaren sa 99,3% ili za 8.828 m³ manje od planiranog, a plan proizvodnje drveta lišćara je ostvaren sa 88,8% ili za 139.529 m³ manje od plana za 2017. godinu.

U kulturama sa procijenjenom drvnom masom i u izdanačkim šumama, ne ostvaruju se planovi određeni šumskoprivrednim osnovama.

Uvidom u šumskoprivredne osnove, utvrđeno je da dozvoljeni sječivi etat iznosi 3.037.054 m³. Analiza količine sječa u periodu i dužem od 10 godina pokazuje da se kontinuirano siječe prosječno 2,3 miliona m³ ili oko 76% od dozvoljenog godišnjeg etata.

Šumski drvni sortimenti se uglavnom plasiraju na domaće tržište.

Prema ugovorima o prenosu poslova gospodarenja državnim šumama, kao i u skladu sa FSC principima za upravljanje šumama, šumskoprivredna društva su dužna provoditi sve mjere propisane šumskoprivrednim osnovama. To podrazumijeva i realizaciju etata u kulturama sa procijenjenom drvnom masom i u izdanačkim šumama. Potrebno je pažljivo i dosljedno provoditi planirane uzgajne mjere da bi se ovim šumama vratila stabilnost i osigurala održivost gospodarenja.

Dugoročna održivost šumskih ekosistema ne može se osigurati prihodom isključivo od drveta. Interes vlasnika šuma, kao i svih ostalih zainteresovanih strana je korištenje ukupnih proizvodnih potencijala šuma.

Na tržištu postoje različite tehnologije i projekti koji za proizvodnju npr. električne energije, topotne energije, peleta, aktivnog ugljena, i slično, koriste manje vrijedne drvine sortimente. Potrebno je dati podršku, stvoriti mehanizme i osigurati sredstva za realizaciju ovakvih projekata.

Korisnicima šuma (preduzećima) se preporučuje razvijanje i proširivanje poslovno-proizvodnog assortimenta proizvoda i usluga, te njihovo sveukupno korištenje u cilju povećanja prihoda i povećanja ukupne novostvorene vrijednosti.

Šumske komunikacije

Ukupna dužina puteva koji otvaraju šume u FBiH (bez podataka za Posavski Hercegovačko-neretvanski kanton) prema dostavljenim podacima u 2017. godini iznosi 11.730 km, što predstavlja prosječnu otvorenost od 9,4 m/ha.

Prosječna otvorenost visokih šuma iznosi 14,7 m/ha, dok je otvorenost ostalih kategorija šuma manja i kreće se u prosjeku oko 8,5 m/ha, dok je otvorenost neproduktivnih površina u šumarskom smislu 1,1 m/ha.

Slaba otvorenost izdanačkih šuma i šumskih kultura predstavlja primarno ograničenje za provođenje uzgojnih i zaštitnih mjera u gospodarenju šumskim resursima i dovodi u pitanje realizaciju planova šumskoprivrednih osnova.

Planirani ukupni obim izgradnje šumskih puteva u FBiH u 2017. godini iznosio je 60,1 km u vrijednosti od 4,3 miliona KM. Izgrađeno je 37,1 km, a vrijednost izvedenih radova na izgradnji šumskih puteva je 3,1 miliona KM.

Planirani ukupni obim rekonstrukcije šumskih puteva u FBiH u 2017. godini iznosi je 283,5 km u vrijednosti od 1,95 miliona KM. Rekonstrukcija je provedena na 135,0 km šumskih puteva za vrijednost od 1,95 miliona KM.

Način evidentiranja podataka i izvještavanja, ne omogućava dobivanje realne slike o stvarnom stanju šumskih kamionskih puteva, pri čemu se izvještaji dostavljaju zbirno sa ukupnom dužinom puta, bez preciznih informacija o lokacijama i vrsti izvedenih radova.

Planiranje, projektovanje, gradnju i održavanje šumske transportne infrastrukture potrebno je urediti propisima, koji će unaprijediti i harmonizirati odnose u oblasti šumarstva i drugih sektorskih oblasti, a koji uređuju problematiku šumske transportne infrastrukture, te osigurati adekvatno i dugoročno finansiranje u cilju dostizanja optimalnog nivoa otvorenosti šuma izradom i realizacijom dugoročnih planova otvaranja.

U okviru GEF projekta „Održivo gospodarenje šumama i krajolikom“ i u procesu izrade Master plana šumskih komunikacija, šumskoprivredna preduzeća su prikupila podatke o šumskoj transportnoj infrastrukturi, koji će se analizirati i koristiti za izradu Master plana ŠKP. Uz ovu dugoročnu strategiju će se stvoriti mogućnost za pravovremeno i transparentno tekuće i investiciono održavanje i planiranje u oblasti šumske transportne infrastrukture.

Šumskouzgojni radovi

Biološka obnova državnih šuma se finansira iz prihoda koji korisnici državnih šuma ostvare prodajom šumskih drvnih proizvoda, prodajom ostalih proizvoda šume kao i iz drugih izvora. Važno je napomenuti da se biološka obnova državnih šuma u periodu do 2009. godine finansirala, prije svega, iz sredstava jednostavne reprodukcije šuma koja su se po tada važećem Zakonu o šumama izdvajala u iznosu od 15% od prihoda ostvarenog od prodaje šumskih drvnih proizvoda i ostalih proizvoda šume. Takođe, u tom periodu biološka obnova šuma se finansirala i sredstvima koja su se na osnovu člana 60. tada važećeg Zakona o šumama (sredstva za proširenu biološku reprodukciju šuma i dr.) izdvajala i uplaćivala u Budžet Federacije BiH (20%) i budžete kantona (80%). Nažalost, kada je u pitanju Budžet Federacije BiH veliki dio ovih sredstava je u navedenom periodu trošen nemamjenski, a u 2009. godini ta sredstva su u potpunosti utrošena nemamjenski. Pored prethodnog, biološka obnova državnih šuma se u periodu od 2009.–2011. godine finansirala i iz sredstava koja su se u tom periodu izdvajala u skladu sa članom 46. Uredbe o šumama („Službene novine Federacije BiH“ broj 83/09, 26/10 i 38/10) i koja su se uplaćivala na poseban račun Budžeta Federacije BiH (priliv ovih sredstava je bio vrlo slab, a i sredstva prikupljena u navedenom periodu nisu nikako trošena). U 2017. godini se izvršenje plana šumskouzgojnih radova kretalo u rasponu od 60%-95% (zavisno od vrste šumskouzgojnih radova), što je u odnosu na prošlogodišnje izvršenje (70%-95%) određeno pogoršanje. Šumskouzgojni radovi su kao i ranijih godina najviše izraženi u tri pravca, i to: pošumljavanje, njega zasada (kultura) i melioracije izdanačkih šuma. Kod plana šumskouzgojnih radova za 2018. godinu se u odnosu na prethodnu godinu u izvjesnoj mjeri primjećuje znatno smanjenje obima većine šumskouzgojnih radova posebno kada su u pitanju melioracije degradiranih šuma gdje nije ništa planirano. Povećanje obima je evidentirano kod sve tri najzastupljenije vrste šumskouzgojnih radova kao i kod njege prirodnog podmлатka.

Uvažavajući sve negativne efekte ekonomске krize kao i niz otežavajućih okolnosti poslovanja u cijelom poslijeratnom periodu, ipak se mora konstatovati da je

ovakav trend ulaganja u biološku obnovu državnih šuma neprihvatljiv, te se stoga i za naredni period mora insistirati da korisnici državnih šuma povećavaju iznos sredstava za šumskouzgojne zahvate i da se sredstva namjenski prikupljena u Budžetima Federacije BiH i kantona troše u ovu svrhu u maksimalnom iznosu.

Sjemenarstvo i rasadničarstvo

Oblast sjemenarstva i rasadničarstva u Federaciji Bosne i Hercegovine je regulisana Zakonom o sjemenu i sadnom materijalu šumske i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja („Službene novine Federacije BiH“ broj 71/05 i 08/10). Proizvodnjom (sakupljanjem) sjemena šumske i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja se bavi pet pravnih lica, dok su za doradu sjemena registrovana samo dva pravna lica. Za kontrolu kvaliteta sjemena, takođe je registrovano samo jedno pravno lice koje svojim kapacitetima do sada uspijeva zadovoljiti sve potrebe proizvođača za kontrolom kvaliteta sjemena. Za proizvodnju sadnog materijala šumske i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja je registrovano devet pravnih lica, dok je za stručni pregled proizvodnje sadnog materijala kao i za kontrolu kvaliteta sadnog materijala ovlašteno samo jedno pravno lice, koje svojim kapacitetima uspijeva odgovoriti na zahtjeve svih proizvođača. Analizom dostavljenih podataka može se konstatovati da je u prošloj 2017. godini došlo do znatnog smanjenja proizvodnje sjemena čime je prekinut trend rasta proizvodnje iz ranijeg trogodišnjeg perioda. Prodaja sjemena je posljednjih pet godina uglavnom imala opadajući karakter, dok uništavanja sjemena u navedenom periodu nije uopšte bilo. Ukupna količina proizvedenog sadnog materijala šumske i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja u prošloj godini je iznosila oko 6,6 miliona sadnica, a prodana količina oko 0,6 miliona sadnica, što predstavlja znatno smanjenje u odnosu na 2016. godinu. Količina uništenog sadnog materijala iznosila je 30.000 sadnica što je dvostruko manje u odnosu na 2016. godinu. Indikativno je da i u 2017. godini preko 95 % proizvedenog sadnog materijala otpada na sadni materijal šumske vrsta drveća i grmlja, dok je kod prodaje i uništavanja sadnog materijala taj procent nešto manji nego u 2016. godini gdje je udio prodaje oko 81 % (u 2016. oko 92 %), a uništenog sadnog materijala je oko 86 % (u 2016. oko 97 %). Podaci za period od 2013.–2017. godine pokazuju da je u 2017. godini ponovo nastavljen trend smanjenja proizvodnje, prodaje i uništavanja sadnog materijala šumske vrsta drveća i grmlja a koji je bio prekinut u 2016. godini.

Integralna zaštita šuma

Ugroženost šuma i šumskog zemljišta na području Federacije BiH je rezultat različitih aktivnosti - šumske požare, biljnih bolesti i štetocina, neplanske i nezakonite sječe šuma, eksploatacije mineralnih resursa, hidro-akumulacija, kao i kontaminacije minama.

Šumarski stručnjaci koji se bave zaštitom šuma, uposleni u kantonalnim šumsko-gospodarskim društvima, odnosno šumarijama, koji gospodare državnim šumama kontinuirano se bore sa potkornjacima, imelom, šumskim požarima, klizištima, ledolomima, snjegolomima, vjetroizvalama a povremeno i sa gubarom, borovim četinjačom, žutotrbom (zlatokraj), smeđom borovom osom i drugim štetnicima.

Šumske požare su česta pojava u šumama Bosne i Hercegovine uprkos činjenici da ovo područje u evropskim okvirima nije u kategoriji visoko rizičnih.

Požari šumama nanose velike štete, što ovisi o starosti i površini šume, vrstama drveća, odnosno vegetacije te o vrsti požara i njegovoј jačini. Ugroženost pojedinih područja od šumskih požara je različita.

Posljedice djelovanja požara su vidljive duži niz godina, a ogledaju se u: degradaciji šumskog ekosistema, umanjenju biološkog diverziteta, oštećenja zaštićenih područja, pojava klizišta, degradacije zemljišta, promjena mikroklimatskih uslova i vodnog režima i dr.

Zaštita šuma od potkornjaka se planira redovnim postavljanjem i kontrolom lovnih klopki sa feromonima tako da je u zavisnosti od kantona do kantona bilo neželjenih posljedica. Najveće štete izazvane kalamitetom potkornjaka u posljednjih pet godina registrovane su na području Tuzlanskog kantona.

Čuvanje šuma je u nadležnosti kantonalnih uprava za šumarstvo. Neke kantonalne uprave još uvijek nisu u potpunosti preuzele svoju obavezu. Nefunkcionalnost kantonalnih uprava za šumarstvo posljedica je i nepostojanja federalnog Zakona o šumama, kadrovske nepotpunjenosti, nedovoljnog broja čuvara šuma, loše opremljenosti čuvara šuma, prevelikih čuvarskih rejona, pojačane ilegalne sječe šume iz socio-ekonomskih razloga i drugo.

Požarna 2017. godina u odnosu na posljednjih pet godina je ekstremna u smislu pričinjenih šteta u šumama Federacije BiH s obzirom na broj požara, opožarenu površinu i procijenjene štete, a naročito u Hercegovini na području općine Konjic. Procijenjene štete na području Federacije BiH iznose 17.307.510,00 KM. Registrovano je 564 šumskih požara, opožarena površina iznosi 26.585,00 ha, pričinjene štete na drvnoj masi iznose 51.658 m³, izgorjelo je ili oštećeno 153.621 sadnica.

Pokazatelji poslovanja

ŠPD „Hercegovačko–neretvanske šume“ d.o.o. Mostar i ŠPD „Hercegbosanske šume“ d.o.o. Kupres, koja gospodare državnim šumama u 2017. godini u smislu poslovanja su iskazala gubitke u visini od 3.940.850,00 KM, ali su istovremeno prikazala znatno velika dugovanja i potraživanja sa 31.12.2017. godine.

Sredstva za korištenje općekorisnih funkcija šuma

Prestankom važenja zakonske regulative u oblasti šumarstva na nivou FBiH prestalo je prikupljanje sredstava za općekorisne funkcije šuma. Sredstva koja su po ovom osnovu prikupljena u Budžetu FBiH koriste se u druge svrhe.

Za značajnije poboljšanje narušenog stanja šumskih ekosistema, izgradnju i rekonstrukciju šumske infrastrukture i ostalih zahvata za unapređenje šuma u šumarskom zakonodavstvu, potrebno je ustanoviti doprinose za šumarstvo. Jedan dio ovih sredstava mogao bi se iskoristiti za realizaciju prioritetnih aktivnosti zajedničkih za sektor šumarstva FBiH, provedbu šumarske legislative, formiranje i rad uprave/uprava za šumarstvo i ostale važne aktivnosti.

Kadrovska struktura zaposlenih u šumarstvu

U sektoru šumarstva FBiH u 2017. godini ukupno je bilo zaposleno 4.686 radnika, od čega u šumskoprivrednim društvima 4.223, a u Federalnoj i kantonalnim upravama 463 zaposlenih. Od ukupnog broja zaposlenih, 2.254 ili 48,1% su šumarske struke.

Praksi prikazivanja podataka o zaposlenima uključenim u procese gospodarenja šumama razvrstanih po spolnoj, starosnoj i strukovnoj strukturi, ne usvajaju svi subjekti u šumarstvu, ili su dostavljeni podaci nepotpuni.

Strateške aktivnosti u oblasti šumarstva

Strateške aktivnosti u oblasti šumarstva, uz donošenje Zakona o šumama, imaju za cilj uspostavljanje transparentnog sistema upravljanja i gospodarenja šumama i primjenu svjetskih iskustava, međunarodnih konvencija i standarda u svim segmentima šumarstva

1. Šumarski program Federacije BiH

Opći dio Šumarskog programa FBiH, kojim se definiše šumarska politika je prihvatila Vlada FBiH, a njegovo usvajanje od strane Parlamenta FBiH je prolongirano do donošenja Zakona o šumama.

2. II. državna inventura šuma na velikim površinama u BiH

Nakon prikupljanja i obrade podataka i recenzije nacrta izvještaja, u pripremi je štampanje publikacije za nivo Bosne i Hercegovine, nakon čega će uslijediti javna prezentacija rezultata II. Državne inventure šuma na velikim površinama u Bosni i Hercegovini.

3. Razvoj Informacionog sistema šumarstva (ISŠ) FBiH

Uspostava jedinstvenog Informacionog sistema ima za cilj omogućavanje sveobuhvatnog praćenja stanja i promjena u oblasti šumarstva.

Uz podršku GEF Projekta „Održivo upravljanje šumama i krajolicima“ u 2017. godini je započet projekt na izradi modela Centralne baze podataka i programiranje infrastrukturnih modula u oblasti Standardi ISŠ-a.

4. GEF Projekat „Održivo upravljanje šumama i krajolicima“

Projekat ima za cilj osiguranje održivog gospodarenja šumama i krajolicima važnim za privredni razvoj. Projekat posebno tretira osjetljive krajolike ranjive u smislu tekuće degradacije ili negativne učinke klimatskih promjena kao što su rizici od požara.

5. Certifikacija šuma

U Federaciji BiH se certifikacija šuma vrši po FSC sistemu. Rok trajanja certifikata je 5 godina, nakon čega se kontinuirano treba provoditi postupak recertifikacije ili obnove certifikata.

Aktuelno važeći certifikat postoji za oko 52% površine šuma i šumske zemljišta, dok se za oko 14% površine šuma i šumskog zemljišta provode aktivnosti za prvo dobijanje certifikata za proces gospodarenja šumama.

Uz podršku projekta “Promicanje odgovornog gospodarenja šumama u BiH” koji realizuju WWF Adria i Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu i uz finansijsku podršku firme IKEA, radi se na izradi FSC standarda za BiH.

II. UVODNE NAPOMENE

Informacija o gospodarenju šumama u Federaciji BiH za 2017. i planovima gospodarenja šumama za 2018. godinu (Informacija) je izrađena u skladu sa Programom rada Vlade Federacije BiH za 2018. godinu i Programom rada Ministarstva za 2018. godinu, a na osnovu podataka dobivenih od kantonalnih uprava za šumarstvo, kantonalnih šumskoprivrednih društava i iz drugih relevantnih izvora (preliminarni rezultati II. državne inventure šuma, Opći dio Šumarskog programa FBiH, itd.).

U Informaciji su navedeni značajniji pokazatelji gospodarenja šumama:

- zakonodavni okvir
- površine šuma;
- drvna zaliha;
- godišnji zapreminske prirast i sječivi etat;
- planirane i ostvarene sječe i realizacija plana sječa po šumskoprivrednim područjima;
- planirana i ostvarena proizvodnja šumskih drvnih sortimenata;
- planirana i ostvarena izgradnja i rekonstrukcija šumskih komunikacija;
- otvorenost šuma;
- planirani i ostvareni šumsko-uzgojni radovi po šumskoprivrednim područjima;
- sjemenarstvo i rasadnička proizvodnja;
- integralna zaštita šuma
- podaci o poslovanju kantonalnih šumskoprivrednih društava;
- podaci o uposlenim u kantonalnim šumskoprivrednim društвима i upravama za šumarstvo.
- kratki pregled sa najznačajnijim podacima iz oblasti lovstva
- pregled strateških aktivnosti i projekata u šumarstvu.

Izvršena je analiza stanja u oblasti šumarstva na svim nivoima, identificirani problemi i slabosti, te predložene aktivnosti za njihovo rješavanje. U cilju cjelovitosti Informacije navedene su strateške aktivnosti i projekti iz oblasti šumarstva koji su u toku i koji se planiraju realizirati u narednom periodu.

Uprkos preporukama Ministarstva za dosljedno provođenje mjera propisanih šumskoprivrednim osnovama u cilju smanjenja, odnosno preduzimanja mjera za rješavanje problema u šumarstvu, dostavljeni podaci o gospodarenju šumama u 2017. godini pokazuju da se ne ulaže dovoljno napora, sredstava ni resursa u njihovu implementaciju.

Problemi nastali zbog nepostojanja pravnog okvira za oblast šumarstva na federalnom nivou od 2009. godine, onemogućavaju Ministarstvo da osigura mehanizme kako bi se šumskoprivredna društva obavezala na konsekventno provođenje svih propisanih šumsko uzgojnih mjera i postizanje veće transparentnosti u sektoru šumarstva, kao i provođenje aktivnosti koje imaju uticaja na druge segmente društvene zajednice. Za realizaciju ovih mjera u većem obimu nego što je planirano šumskoprivrednom osnovom, nisu ulagana sredstva iz federalnog, odnosno kantonalnih budžeta. Prikupljanje i trošenje namjenskih sredstava iz Budžeta

Federacije BiH i kantonalnih budžeta u cilju zaštite i unaprjeđenja šuma, kako je bilo propisano Zakonom o šumama, odnosno Uredbom o šumama, ne može se ostvariti, a finansijska sredstva potrebna za finansiranje čuvanja šuma ne mogu biti osigurana.

Za sve kategorije šuma osim za visoke šume upitna je rentabilnost gospodarenja. Izražena potražnja tržišta za šumskim drvnim sortimentima utiče na orientaciju šumskoprivrednih društava na prihode od šumskih drvnih sortimenata i korištenje šumskih potencijala prema tim zahtjevima.

Potrebno je uložiti napore u izgradnju prerađivačkih kapaciteta, koji će korištenjem modernih tehnologija omogućiti finalnu preradu drvnih sortimenata lošijeg kvaliteta.

Rad Federalne i kantonalnih šumarskih inspekcija je otežan zbog nedostatka zakonskog okvira iz oblasti šumarstva.

Površina od 122.801,8 ha, odnosno oko 10% površine svih kategorija šuma i šumskih zemljišta, je minirana ili postoji sumnja da je minirana, a ista se (zvanično) izuzima pri planiranju za gospodarenje.

III. ZAKONODAVNI OKVIR

1. Zakon o šumama

Imajući u vidu funkcije šume i činjenicu da šume i šumska zemljišta u Federaciji BiH čine oko 58% ukupnog životnog prostora, nema sumnje da upravljanje i gospodarenje šumama i šumskim zemljištem predstavlja vitalni državni interes tj. interes Federacije BiH.

Upravljanje i gospodarenje šumama i šumskim zemljištem su specifične aktivnosti, koje u cilju efikasnosti, teže principu prostorne i funkcionalne centralizacije. Ovaj princip počiva na spoznajama:

- da gospodarenje svim šumama i šumskim zemljištima mora imati jedan zajednički, dugoročni cilj—optimalno ili potpuno korištenje prirodnih potencijala šumskih zemljišta,
- da se upravljanje i gospodarenje šumama temelji uglavnom na samofinansiranju iz tekućih prihoda od prodaje šumskih proizvoda,
- da gospodarenje izoliranim (izdvojenim) šumskim površinama ili kompleksima sa lošjom šumom ili bez šume ne može funkcionisati bez podrške zbog nedostatka tekućeg prihoda.

Oblast šumarstva se reguliše Zakonom o šumama i Zakonom o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja.

Vlada Federacije BiH je na 55. sjednici održanoj 27.5.2016. godine, nakon razmatranja Prednacrtu zakona o šumama izrađenog od strane ovog Ministarstva, utvrdila i u parlamentarnu proceduru uputila Nacrt zakona o šumama.

Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH je na 12. redovnoj sjednici održanoj 13.7.2016. godine razmatrao ovaj Zakon i donio zaključak kojim je prihvatio Nacrt zakona o šumama. Dom naroda Parlamenta Federacije BiH na nastavku 15. redovne sjednice održane 15.12.2016. godine razmatrao je Nacrt zakona o šumama te usvojio Zaključak kojim je prihvatio Nacrt zakona o šumama. Predmetnim zaključcima predлагаč je zadužen da provede javnu raspravu u trajanju od 90 dana, što je ovo Ministarstvo u ostavljenom roku i izvršilo.

Ovo Ministarstvo je u saradnji sa svim kantonalnim ministarstvima nadležnim za poslove šumarstva, Savezom općina i gradova Federacije Bosne i Hercegovine, kantonalnim šumsko-privrednim društvima, Federalnom upravom za inspekcijske poslove - Šumarski inspektorat, Šumarskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu, Udruženjem inženjera i tehničara Federacije Bosne i Hercegovine, Hrvatskim šumarskim društvom, Udruženjem poslodavaca u Federaciji BiH, Samostalnim sindikatom šumarstva, prerade drveta i papira izvršilo provođenje javnih rasprava. Na području svih kantona provedena je javna rasprava, te uzimajući u obzir konstruktivne primjedbe i sugestije iznesene u toku javnih rasprava izrađen je Nacrt zakona o šumama i isti je upućen Vladi FBiH 31.05.2017. godine na razmatranje, utvrđivanje teksta Prijedloga zakona o šumama i upućivanja u dalju proceduru.

Vlada Federacije BiH na 110. sjednici održanoj 7.7.2017. godine, nakon razmatranja Nacrtu zakona o šumama izrađenog od strane ovog Ministarstva, utvrdila je i u parlamentarnu proceduru uputila Prijedlog zakona o šumama. Isti do danas nije razmatran ni na jednom od domova Parlamenta Federacije BiH.

U prethodnom periodu, kao posljedica nedonošenja federalnog propisa za oblast šumarstva, devet kantona je donijelo svoje propise za oblast šumarstva. Donošenjem kantonalnih zakona o šumama Federaciji BiH se uskraćuju nadležnosti propisane Ustavom FBiH, na različite načine je uređeno upravljanje i gospodarenje šumama, pitanje vlasništva, kao i izdvajanje finansijskih sredstava za korištenje, zaštitu i unapređenje šuma, što je u suprotnosti sa ustavnim odredbama.

2. Zakon o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja (“Službene novine Federacije BiH”, br. 71/05 i 8/10)

Ovim zakonom uređuje se: registracija i način vođenja registara, proizvodnja i kontrola proizvodnje šumskog i hortikulturnog sjemena i sadnog materijala, kontrola uvoza reproduktivnog materijala, naknada troškova, upravni nadzor nad provođenjem ovoga Zakona, kaznene odredbe i druga pitanja od značaja za provođenje jedinstvenog sistema upravljanja sjemenarstvom i rasadničarstvom šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja u Federaciji Bosne i Hercegovine.

U toku implementacije predmetnog Zakona uočeni su određeni nedostaci i nedorečenosti što stvara probleme kako samim registrovanim proizvođačima tako i organima koji provode stručni pregled nad proizvodnjom sjemena i sadnog materijala kao i inspekcijskim organima. Takođe, odredbe ovog Zakona nisu u potpunosti usklađene sa zakonodavstvom EU koje uređuje ovu oblast. Potrebno je napomenuti i to da su Zakonom o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja kao i Zakonom o sjemenu i sadnom materijalu poljoprivrednog bilja (“Sl. novine Federacije BiH”, broj: 55/01) propisani uslovi vezano za proizvodnju i promet ukrasnog drveća i grmlja, a koji nisu ujednačeni te i uslijed navedenog dolazi do određenih poteškoća vezano za upis u registre proizvođača i uvoznika sjemena i sadnog materijala kao i do poteškoća prilikom provođenja stručnih kontrola i inspekcijskih pregleda.

Imajući u vidu navedeno, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva pristupilo je izradi novog zakona o šumskom reproduksijskom materijalu te je u cilju izrade teksta Prednacrta Rješenjem imenovana Radna grupa.

3. Zakon o lovstvu

Zakon o lovstvu je objavljen 01.02.2006. godine („Službene novine Federacije BiH“, broj: 4/06) i stupio je na snagu 09.02.2006. godine. Njegova implementacija i nakon deset godina još uvijek nije u potpunosti izvršena.

Ovaj Zakon je mijenjan i dopunjavan u 2010. i 2014. godini, u njegovoј primjeni i dalje su prisutne zнатне poteškoće, što je i osnovni razlog da se pristupilo izradi novog Zakona o lovstvu.

Ovim Zakonom uređuje se organizacija lovstva i lovišta, uzgoj, zaštita, lov i korištenje divljači i njezinih dijelova, katastar lovišta, lovoprivredna osnova i planiranje, lovočuvarska služba, upravni i inspekcijski nadzor nad provođenjem ovog Zakona, kaznene odredbe i druga pitanja od značaja za oblast lovstva na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.

Lovstvo u smislu ovog Zakona, predstavlja javnu djelatnost.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je od dana stupanja na snagu ovog Zakona donijelo dvadeset (20) provedbenih propisa (pravilnika), kao i dva rješenja o osnivanju uzgojnih područja za medvjeda i divokoze.

Međunarodne konvencije koje uređuju pitanja zaštite i gazdovanja sa divljači su brojne, a BiH je do sada prihvatile i potpisala neke najznačajnije, među kojima su za pitanja lovstva najvažnije Bernska konvencija, Cites konvencija i Konvencija o biološkoj raznolikosti. Nažalost, i pored toga što je prošlo više od devet godina od potpisivanja najvažnijih konvencija za razvoj lovstva u Bosni i Hercegovini (Bern i Cites), po pitanju implementacije ovih konvencija nije puno urađeno.

IV. OPĆI PODACI O ŠUMARSTVU

1. Opći podaci

Šume i šumska zemljišta u Federaciji Bosne i Hercegovine se prostiru na površini od oko 1.518.470,7 ha, od toga su u državnom vlasništvu oko 1.241.340,7 ha ili 82%, a u privatnom vlasništvu i vlasništvu drugih pravnih lica oko 277.130,0 ha ili 18%.

Vlasnička struktura šuma u FBiH

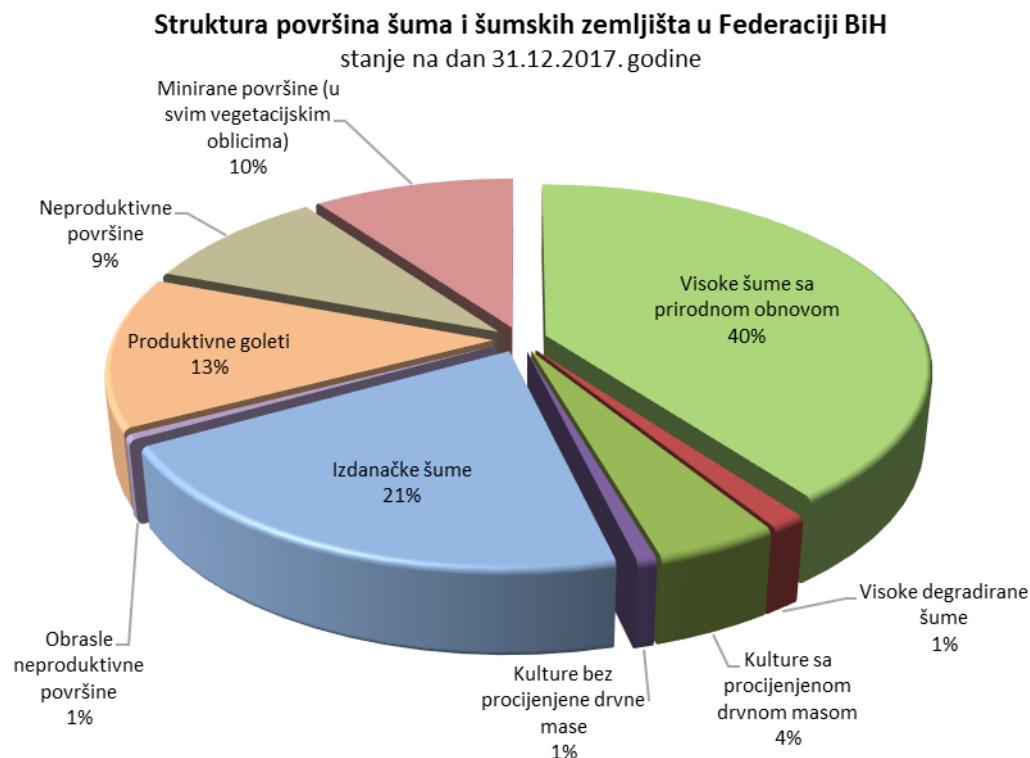
Za državne šume izrađene su šumskopriredne osnove za sva područja, osim za ŠPP „Srednje-neretvansko” i područje krša Hercegovačko-neretvanskog kantona. Za privatne šume nisu izrađene šumskopriredne osnove u Unsko-sanskom, Hercegovačko-neretvanskom, Zapadnohercegovačkom i Kantonu 10. Izrada šumskoprirednih osnova za državne šume je obaveza šumskoprirednih društava, a za privatne šume nadležnih kantonalnih ministarstava. Šumskoprirednim osnovama se obezbeđuje princip održivog gospodarenja šumama te stvaraju uslovi za kvalitetnu i redovnu prirodnu obnovu. Aktivnosti su usmjerene na postizanje i održavanje prirodne strukture zaštite biološke raznolikosti, kao i aktivnosti koje dovode do poboljšanja svih općekorisnih funkcija šuma. Šumama kao jednom od najvrjednijih resursa Federacije BiH treba posvetiti posebnu pažnju zbog evidentne degradacije i potrebe za korištenjem svih funkcija šuma. Vrlo važno je osigurati stabilan zakonski okvir donošenjem Zakona o šumama i preduzeti konkretne aktivnosti na unapređenju organizacije gospodarenja šumama u cilju održivog korištenja resursa, očuvanja prirodne strukture, zaštite okoliša i drugo. Radi potpunijeg uvida u stanje državnih šuma u Federaciji BiH, na osnovu šumskoprirednih osnova (ŠPO) i podataka dobijenih od šumskogoprivrednih društava (ŠPD) i kantonalnih uprava za šumarstvo daje se detaljan pregled stanja šuma po svim bitnim elementima: struktura površina, drvnih zaliha, zapreminskog prirasta i sječivog etata.

2. Prikaz površina

Struktura površina šuma i šumskih zemljišta

Vegetacijski oblik	Površina ha
Visoke šume sa prirodnom obnovom	493.713,7
Visoke degradirane šume	15.614,8
Šumske kulture sa procijenjenom drvnom masom	55.229,9
Šumske kulture bez procijenjene drvne mase	8.256,4
Ukupno visoke šume	572.814,8
Izdanačke šume	258.804,5
Obrasle neproduktivne površine	16.041,9
Ukupno obraslo šumsko zemljište	847.661,2
Produktivne goleti	162.312,9
Neproduktivne površine	108.564,9
Ukupno za gospodarenje	1.118.538,9
Minirane površine (u svim vegetacijskim oblicima)	122.801,8
UKUPNO	1.241.340,7

Po prikazanim podacima ukupna površina šuma i šumskih zemljišta u državnom vlasništvu Federacije BiH iznosi 1.241.340,9 ha. Iz strukture šuma i šumskih zemljišta, vidljivo je da visokih šuma sa prirodnom obnovom ima 493.713,7 ha, ili oko 40%. Ovo

je u odnosu na stanje i značaj ovih šuma na kojima se zasniva šumska proizvodnja dosta nepovoljno. Visokih degradiranih šuma ima 15.614,8 ha ili 1%. Ove šume zahtijevaju posebne mjere u gospodarenju zato što je u njima onemogućena redovna prirodna obnova, a njihovim korištenjem se dobijaju šumski sortimenti lošijeg tehničkog kvaliteta. Većina ovih šuma nastala je zbog loših staništa, a i antropogenim uticajem, kao i mjestimično negativnim djelovanjem biotičkih i abiotičkih faktora. Značajan udio u ukupnoj površini pod šumom čine i vještački podignuti zasadi-kulture, sa i bez procijenjene drvne mase kojih ima 63.486,2 ha, ili 5%. Činjenica je da se ove sastojine nedovoljno njeguju jer se ne provode potrebne uzgojne mjere, a jedan od osnovnih razloga su slabi ekonomski efekti. Udio izdanačkih šuma u ukupnoj površini pod šumom je 258.804,5 ha, što je 21%. To predstavlja značajnu površinu imajući u vidu stanje i karakter ovih šuma u kojima je drvna zaliha mala a tehnička struktura i kvaliteta drveta prilično loša. U ovim šumama se moraju provoditi redovni uzgojni zahvati kako bi se ove šume prevodile u stabilne sastojine vrjednijeg vegetacijskog oblika. Obrasle neproduktivne površine se prostiru na površini od 13.657,9 ha, ili 1,3%. Tu spadaju šume i šumska zemljišta koje su nepodesna za gospodarenje.

Produktivnih goleti koje su pogodne za pošumljavanje ima oko 162.312,9 ha, što iznosi 13% i predstavljaju površine na kojima se pošumljavanjem odgovarajućim vrstama drveća u skladu sa prirodnim i ekološkim uvjetima može povećati površina pod šumom. Veći dio ovih površina su veoma siromašna i lošeg proizvodnog potencijala staništa. Sredstva za biološku obnovu šuma koja izdvajaju kantonalna šumskoprivredna društva su dosta skromna da bi se zadovoljile nužne potrebe, tako da bi se za ovu svrhu morali iznaći i dodatni izvori finansiranja.

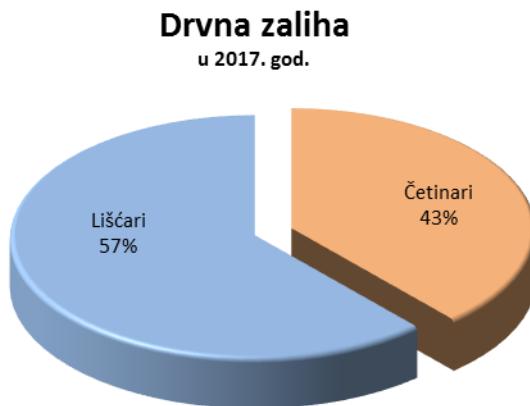
Značajan problem za šumarstvo Federacije BiH predstavlja oko 122.801,9 ha, ili 10% svih kategorija šuma i šumskih zemljišta za koje se zna ili se prepostavlja da su minirane. Stvarna minirana površina je vjerovatno nešto manja jer se obično iz sigurnosnih razloga ostavlja pojas oko površina za koje se zna da su minirane. Među ovim šumama značajan udio čine i ekonomski visoko vrijedne šume koje su za duži vremenski period nedostupne za gospodarenje, a s obzirom da su vrlo često oštećene predstavljaju potencijalno žarište za razvoj biljnih bolesti i mnogih štetnih insekata. Ove površine predstavljaju sigurnosni i ekološki problem, ali stvaraju i ekonomski gubitak, budući da je za duži period onemogućeno njihovo korištenje. Aktivnosti na deminiranju šuma i šumskih zemljišta s obzirom na njihovo stanje, potrebno je uvrstiti u prioritete za deminiranje značajno ugroženih područja. U narednom periodu neophodno je osigurati značajna sredstva za što je potrebno iznaći dodatne izvore finansiranja kako kod međunarodnih organizacija tako i kod nadležnih resornih institucija.

3. Prikaz drvnih zaliha

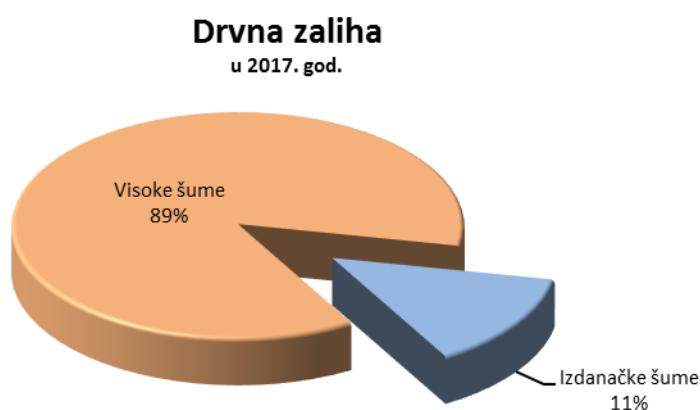
Drvna zaliha šuma pored površine je takođe bitan element u prikazu stanja šuma. Stanje drvnih zaliha je iskazana u krupnom drvetu a krupno drvo čine svi dijelovi stabla deblji od 7 cm bez zapremine panja.

Vegetacijski oblik	Četinari m ³	Lišćari m ³	Ukupno m ³	m ³ /ha	%
Sve visoke šume	76.098.994	78.833.776	154.932.770	270,5	88,8
Izdanačke šume	0	19.463.179	19.463.179	75,2	11,2
UKUPNO	76.098.994	98.296.955	174.395.949	206,3	100,0

Prema podacima prikazanim u tabeli vidljivo je da je ukupna drvna zaliha svih šuma zajedno u državnom vlasništvu Federacije BiH oko $174.395.949\text{ m}^3$.

Zaliha četinara iznosi $76.098.994\text{ m}^3$ ili 43%, a kod lišćara $98.296.955\text{ m}^3$ ili 57% ukupne zalihe. Zaliha lišćara je nešto veća nego kod četinara, što je srazmjerno površinama na kojima se nalaze dosta realan odnos. Prosječna drvna zaliha svih visokih šuma iznosi $270,5\text{ m}^3/\text{ha}$, a izdanačkih $75,2\text{ m}^3/\text{ha}$. Prosječna zaliha za sve šume zajedno iznosi $206,3\text{ m}^3/\text{ha}$. Prosječna drvna zaliha kod visokih šuma je nešto veća u odnosu na prikazano stanje drvnih zaliha u prethodnim godinama. U strukturi zaliha svih šuma zajedno visoke šume su zastupljene sa 88,8%, a izdanačke sa 11,2%. Na ovakav odnos su uticali uslovi staništa na kojima se nalaze kao i način njihovog korištenja.

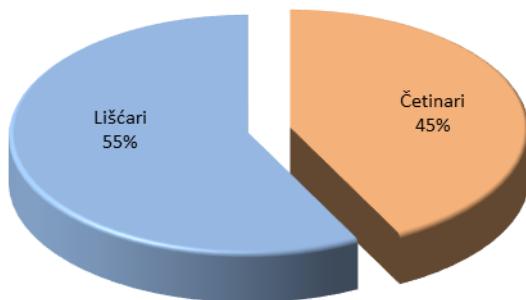

4. Prikaz godišnjeg zapreminskog prirasta

Vegetacijski oblik	Četinari m ³	Lišćari m ³	Ukupno m ³	m ³ /ha	%
Sve visoke šume	1.957.207	1.558.101	3.515.308	6,14	81,3
Izdanačke šume	0	810.824	810.824	3,13	18,7
UKUPNO	1.957.207	2.368.925	4.326.132	5,12	100,0

U pregledu je prikazano stanje godišnjeg zapreminskeg prirasta u državnim šumama Federacije BiH. U pregledu stanja godišnjeg zapreminskeg prirasta podaci su prikazani u krupnom drvetu kao i kod drvnih zaliha.

Zapreminski prirast
u 2017. god.

Iz prikaza je vidljivo da ukupni godišnji zapreminski prirast svih šuma iznosi 4.326.132 m³. Od toga na četinare otpada 1.957.207 m³ ili 45%, a na lišćare 2.368.925 m³ ili 55%.

U visokim šumama prosječni godišnji zapreminski prirast je 6,14 m³/ha, dok je kod izdanačkih šuma 3,13 m³/ha. Prosječni godišnji zapreminski prirast svih šuma zajedno iznosi 5,12 m³/ha. Treba težiti da se dobije što veći i kvalitetniji godišnji zapreminski prirast, a veličine su uglavnom vezane sa veličinama drvnih zaliha. To se može ostvariti uz biološko-tehničke i uzgojne mjere koje će se primjenjivati u postupku gospodarenja šumama a u cilju ostvarenja što većeg i kvalitetnijeg prinosa. Da bi se imao veći i kvalitetniji zapreminski prirast treba uzbuditi i uređivati mješovite preborne sastojine koje su najstabilnije i koje daju najbolje prinose.

5. Prikaz godišnjeg sjećivog etata

Vegetacijski oblik	Četinari m ³	Lišćari m ³	Ukupno m ³	m ³ /ha	%
Sve visoke šume	1.443.813	1.383.241	2.827.054	4,93	93,0
Izdanačke šume	0	210.000	210.000	1,03	7,0
UKUPNO	1.443.813	1.593.241	3.037.054	3,59	100,0

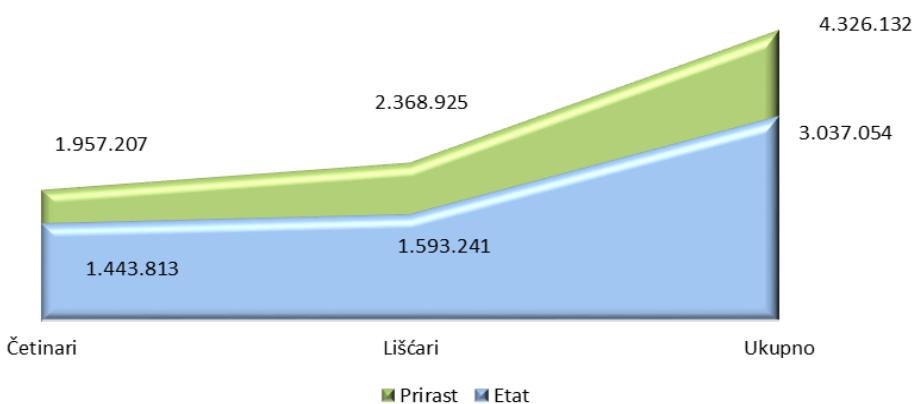
Ukupni godišnji sječivi etat za sve šume zajedno iznosi $3.037.054 \text{ m}^3$ (krupno drvo), od toga na četinare otpada $1.443.813 \text{ m}^3$ odnosno 47%, a na lišćare $1.593.241 \text{ m}^3$ ili 53%.

Sječivi etat se većim dijelom planira u visokim šumama, a iznosi $2.827.054 \text{ m}^3$, što je oko 93% od ukupnog etata, a u izdanačkim šumama 210.000 m^3 ili 7%. Ukupni sječivi etat je nešto veći kod lišćara nego kod četinara, a srazmjerno tome je ukupna zaliha i priраст veći kod lišćara nego kod četinara. Ukupni godišnji zapreminski prirost svih šuma zajedno iznosi $4.326.132 \text{ m}^3$, a sječivi etat $3.037.054 \text{ m}^3$. Iz odnosa godišnjeg zapreminskog prirosta i sječivog etata proizlazi da je godišnji sječivi etat manji od godišnjeg zapreminskog prirosta za $1.289.078 \text{ m}^3$ što iznosi 70,2% od ukupnog godišnjeg zapreminskog prirosta.

Prema stvarnom stanju drvne zalihe koja je trenutno manja od normalne, treba težiti ka povećanju drenih zaliha, a to se može postići primjenom optimalnog tehničkog cilja gospodarenja sa posebnim akcentom na ekonomski vrijedne šume koje su nosilac šumske proizvodnje. Prema stručnim i naučnim saznanjima proizvodne mogućnosti staništa su dosta veće u odnosu na trenutno stanje drenih zaliha sa kojima se raspolaze.

Godišnji zapreminski prirost i sječivi etat
u 2017. godini

Odnos godišnjeg zapreminskog prirasta i sjećivog etata slikovito je prikazan na dijagramu iz kojeg je vidljivo koliko je godišnji sjećivi etat značajno manji od godišnjeg zapreminskog prirasta.

V. REALIZACIJA PLANA SJEČA

Redovna i potpuna realizacija planova gospodarenja šumama, a posebno realizacija plana sječa ima značajan uticaj na kvalitet i stanje šumskog fonda. Da bi se utvrdilo trenutno stanje radi preduzimanja adekvatnih mjera, izvršena je analiza realizacije šumskoprivrednih osnova (ŠPO) za sva šumskoprivredna područja (ŠPP) u FBiH. Analiza je rađena za nivo kategorije šuma sa jasnim pokazateljima, koji upućuju na to da je bilo određenih prekoračenja etata u pojedinim kategorijama šuma, a mala realizacija u drugim. Obično su prekoračenja količine sječa u kategoriji visokih šuma koje su boljeg kvaliteta, a prema procentu pređene površine može se zaključiti da su uglavnom aktivnosti koncentrisane na onim površinama koje imaju kvalitetniju drvenu zalihu, a i bolju otvorenost šumskim komunikacijama. Etatom su uglavnom opterećuju šume boljih kvalitetnih klasa što je u zadnje vrijeme postala uobičajena praksa. Ove nepravilnosti su značajno izražene u Unsko-sanskom, Tuzlanskom, Hercegovačko-neretvanskom i Zeničko-dobojskom kantonu.

Obim šumske uzgojnog rada u kulturama sa procijenjenom drvenom masom i izdanačkim šumama, je veoma mali u odnosu na planirane količine po ŠPO u gotovo svim kantonima, na nekim područjima je zanemariv. To će se dalje negativno odraziti na ukupno stanje šuma što stvara potrebu, a i obavezu, da se radovi uzgojnog karaktera moraju intenzivirati na gotovo svim ŠPP. Neprihvatljivo je da se šumskouzgojni radovi u ovim kategorijama šuma izvršavaju u iznosu od oko 35%. Većina ovih šuma je uzgojno zapuštena, a u pojedinim slučajevima prevelika gustina tako da se vrlo često dešavaju izvale, snjegolomi, vjetrolomi, napadi insekata i druga oboljenja. Izostale su veoma značajne i neophodne melioracije izdanačkih šuma koje bi se trebale uzgojnim mjerama prevoditi u vrjedniji uzgojni oblik. Osnovni problem ovakvog odnosa jeste cijena radova i plasman sortimenata koji se dobijaju ovim sječama, jer se radi o drvnoj masi koja je lošeg tehničkog kvaliteta, a potrebe tržišta za ovakvim proizvodima je relativno mala. Nepravilnosti koje su prisutne, a koje imaju direktni uticaj po stanju i kvalitetu šuma neophodno je preduzeti određene aktivnosti u cilju njihovog otklanjanja. Isto tako veliki broj neplanskih i nelegalnih sječa značajno je prisutno u većini kantona. Potrebno je napomenuti da postoje šumskoprivredna područja za koje nisu urađene šumskoprivredne osnove na prostoru Hercegovačko-neretvanskog kantona, a to su područja ŠPP „Srednje-Neretvansko“ i Vanprivredno područje „Područje krša“. Na ovim područjima nove osnove nisu rađene, a posljednje važeće su istekle prije šesnaest godina. Kada se radi o ŠPP koja nemaju osnovni plan gospodarenja to jest nemaju važeću šumskoprivrednu osnovu, preduzeća šumarstva nemaju pravo da na tim područjima provode planske aktivnosti sječa i drugih postupaka gospodarenja. Prilikom izrade i donošenja novih osnova za ŠPP vrlo često dolazi do njihovog kašnjenja (od šest mjeseci pa do godinu dana) bez nekih posebnih razloga i za koja nema opravdanja.

VI. PROIZVODNJA I PLASMAN ŠUMSKIH DRVNIH SORTIMENATA

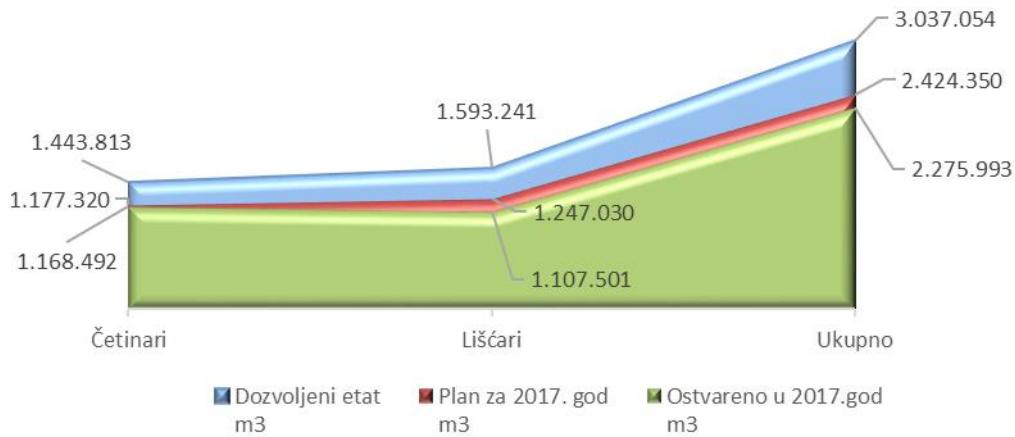
Pokazatelji izvršenja sječa iskazuju se na osnovu podataka dobijenih iz kantonalnih šumskoprivrednih društava (ŠPD), s napomenom da preduzeća koja nisu u sastavu ŠPD „Šume Hercegovačko-neretvanske“ ne dostavljaju podatke Kantonalnoj ni Federalnoj upravi za šumarstvo, pa podaci za Hercegovačko-neretvanski kanton nisu potpuni.

Vrsta drveta	Dozvoljeni etat	Trend izvršenja sječa				
		2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
		m ³	m ³	m ³	m ³	m ³
Četinari	1.443.813	1.260.973	1.301.692	1.271.847	1.300.800	1.168.492
Lišćari	1.593.241	941.660	1.162.795	1.158.458	1.187.959	1.107.501
Ukupno	3.037.054	2.229.288	2.202.633	2.464.487	2.430.695	2.275.993

Uvidom u šumskoprivredne osnove, utvrđeno je da dozvoljeni sječivi etat iznosi 3.037.054 m³. Izvršenje sječa se ne planira u punom iznosu dozvoljenog etata i za period od posljednjih 5 godina iznosi prosječno 2,3 miliona m³ ili oko 73% od dozvoljenog.

Međutim, u obračunu etata obuhvaćene su količine drvne mase i u HNK, dok u obračun izvršenja sječa nisu uključene količine drvne mase koju su realizirala preduzeća koja poslju samostalno (Šumarstvo Konjic, Srednjeneretvansko, Šumarstvo Ljuta), niti su poznate ukupne količine ilegalno posjećene drvne mase.

**Dozvoljeni etat, plan i izvršenje sječa
u 2017. godini**

U 2017. godini je plan priozvodnje drveta četinara ostvaren sa 99,3% ili za 8.828 m³ manje od plana, dok je plan proizvodnje drveta lišćara ostvaren sa 88,8% ili za 139.529 m³ manje od plana za 2017. godinu. U ukupnom iznosu je u 2017. godini ostvarena proizvodnja od 2.424.350 m³, odnosno 93,9% od planiranog.

U kulturama sa procijenjenom drvnom masom i u izdanačkim šumama, ne realizuju se planovi određeni šumskoprivrednim osnovama.

Šumski drvni sortimenti se uglavnom plasiraju na domaće tržište.

Prema ugovorima o prenosu poslova gospodarenja državnim šumama, kao i FSC principima, šumskoprivredna društva su dužna provoditi sve mjere propisane šumskoprivrednim osnovama, što podrazumijeva i realizaciju etata u kulturama sa procijenjenom drvnom masom i u izdanačkim šumama. Potrebno je pažljivo i dosljedno provoditi planirane uzgojne mjere da bi se ovim šumama vratila stabilnost, ove sastojine postupno prevele u viši uzgojni oblik i osigurala održivost gospodarenja.

Međutim, ne mijenja se višegodišnji trend planiranja manjeg zahvatanja u kulturama sa procijenjenom drvnom masom i u izdanačkim šumama, nego što je određeno planovima u šumskoprivrednim osnovama.

Obim uzgojnih sječa/zahvata u kulturama sa procijenjenom drvnom masom i izdanačkim šumama je mali u gotovo svim kantonima, a na nekim područjima je zanemariv. U najvećoj mjeri izostaju vrlo značajne meliorativne sječe izdanačkih šuma, koje se uzgojnim metodama prevode u vrjedniji uzgojni oblik.

O ovim, finansijski zahtjevnim poslovima, u kojima su se do sada pravili samo povremeni zahvati, vodilo se računa i pri izradi šumskoprivrednih osnova, čije odredbe su zakonski obavezujuće. U protivnom, kontinuirano iskorištavanje šuma na način da se koristi kvalitetna drvna masa, a zanemaruju ostali šumskouzgojni radovi, vodi daljnjoj degradaciji šumskih resursa

Ovakav način realizacije sječa ima negativne posljedice na ukupno stanje šuma.

Od ukupno realizovane drvne mase četinara u 2017. godini, oblovina (trupci F/III+ostala oblovina) je zastupljena sa 72,3%, a celulozno drvo sa 27,6%.

Već je uobičajeno da je realizacija drvne mase lišćara lošija u odnosu na četinare. U 2017. godini je realizovano oblovine za industrijsku preradu u iznosu od 29,7%, dok je zastupljenost ogrjevnog drveta lišćara 70,3%.

Ostvarena proizvodnja šumskih drvnih sortimenata u 2017. godini i plan proizvodnje za 2018.god.

Vrsta sortimenta	Plan za 2017. (m ³)	Ostvareno u 2017. (m ³)	Procentualni udio (%)	Plan za 2018. (m ³)
Četinari				
Trupci F-L/I-III	672.298	644.595	66,9	710.214
Ostala oblovina	57.890	52.461	5,4	82.807
Celulozno drvo	228.277	265.630	27,6	241.080
Ogrjevno drvo	1.205	1.282	0,1	1.316
Ukupno:	959.670	963.968	100,0	1.035.417
Lišćari				
Trupci F-L/I-III	309.002	269.842	29,2	310.037
Ostala oblovina	3.367	4.310	0,5	2.854
Celulozno drvo	6.671	0	0,0	6.671
ogrjevno drvo	758.797	649.103	70,3	630.674
Ukupno:	1.077.837	923.255	100,0	950.236
Sveukupno:	2.037.507	1.887.223		1.985.653

Veći dio celuloznog drveta se plasira kao ogrevno drvo čime se umanjuje finansijska dobit preduzeća koja gospodare šumama.

Korisnicima šuma (preduzećima) se preporučuje razvijanje i proširivanje poslovno-proizvodnog assortimana proizvoda i usluga, te njihovo sveukupno korištenje u cilju povećanja prihoda i povećanja ukupne novostvorene vrijednosti. To bi uticalo na osiguranje održivosti šumskih ekosistema, kao i na ispunjavanje promijenjenih zahtjeva društva u odnosu na šumske resurse.

Na tržištu postoje različite tehnologije i projekti koji za proizvodnju npr. električne energije, topotne energije, peleta, aktivnog ugljena, i slično, koriste manje vrijedne drvne sortimente. Potrebno je dati podršku investitorima, stvoriti mehanizme i osigurati sredstva za realizaciju ovakvih projekata.

Dugoročna održivost šumskih ekosistema ne može se osigurati prihodom isključivo od drveta. Interes vlasnika šuma, kao i svih ostalih zainteresovanih strana je korištenje ukupnih proizvodnih potencijala šuma.

Za osiguranje finansijskih sredstava, koja je potrebno ulagati u šumske ekosisteme neophodna je podrška i uključivanje institucija i cjelokupne društvene zajednice.

VII. ŠUMSKA TRANSPORTNA INFRASTRUKTURA

Ukupna dužina puteva koji otvaraju šume u Federaciji BiH je preko 11.730 km (prema dostavljenim podacima od ŠGP za 2017. god.). Od toga javni putevi čine cca 30% a ostalo su šumske kamionske puteve. Šumarska preduzeća su nadležna za planiranje, projektovanje, gradnju i održavanje šumske kamionske mreže.

Stepen izgrađenosti mreže šumske kamionske mreže (ŠKP) i ostale šumske transportne infrastrukture (ŠKI) direktno utiče na racionalno i dugoročno održivo gospodarenje šumama.

Minimalna otvorenost planinskih predjela za racionalno gospodarenje šumskim resursima trebala bi biti 15 m/ha.

Prema preliminarnim rezultatima Druge državne inventure šuma ukupna otvorenost svih šuma i šumske zemljišta u Federaciji BiH iznosi 9,3 m/ha.

Glavnina postojeće mreže šumske kamionske mreže je izgrađena prije više od 50 godina. Tehnički elementi ovih puteva ne mogu ispuniti u potpunosti očekivanja novih vozila koja se koriste za prevoz drvnih sortimenata (neodgovarajući radijusi, nosivost kolovoza itd.).

Redovno održavanje šumske kamionske mreže se uglavnom ne radi već se povremeno radi građevinsko održavanje koje se zbog nedostatka sredstava ne provodi u potpunosti već samo djelimično. Novogradnja šumske kamionske mreže takođe zbog nedovoljno sredstava nije u skladu sa tehničkim specifikacijama zbog čega i novoizgrađeni putevi brzo propadaju.

Podaci o održavanju postojeće mreže se iskazuju zbirno tj. prikazuje se ukupna dužina puteva na kojima je vršena sanacija i rekonstrukcija bez preciznih podataka o nazivu puteva na kojem su izvršeni radovi. Pri tome se vrsta građevinskih radova na putu naziva rekonstrukcija, a sredstva koja su uložena nisu dovoljna ni za kvalitetnu sanaciju.

Usporednom analizom dostavljenih podataka za 2017. godinu i Informacije o gospodarenju šumama u 2016. i planovima za 2017., primjećuje se značajnija nepodudarnost prikazanih planova za izgradnju i rekonstrukciju ŠKP u 2017.

Međutim, dosadašnji način evidentiranja podataka i izvještavanja, ne omogućuje dobijanje realne slike o stvarnom stanju ŠKP, pri čemu se izvještaji dostavljaju zbirno sa ukupnom dužinom puteva, bez preciznih informacija o lokacijama i vrsti izvedenih radova.

Zvanični podaci koji se odnose na sektor šumarstva trebaju biti adekvatno iskazani u skladu sa međunarodnim standardima, a evidentiranje i izradu kalkulacija u svim segmentima poslovanja šumarskih preduzeća potrebno je provoditi na jedinstven i jednoobrazan način.

Šumska i građevinska mehanizacija kojom raspolažu šumskoprivredna društva uglavnom je zastarjela i nedostaju sredstva za nabavku novih efikasnijih mašina, pa se popravljaju stari. U preduzećima koja koriste stare traktore poskupljuje se proizvodnja drvnih sortimenata, a izgradnja i rekonstrukcija ŠKP je otežana.

Stanje šumskih komunikacija na dan 31.12.2017. godine

KANTON	Dužina puteva (javnih i šumskih) - km						Otvorenost - km/1000 ha					
	Visoke šume	Šumske kulture	Izdanačke šume	Goleti pogodne za pošum.	Neprodukt. površine	Ukupno	Visoke šume	Šumske kulture	Izdanačke šume	Goleti pogodne za pošumlj.	Neprodukt. površine	Ukupno
UNSKO-SANSKI	1.037,3	46,1	520,6	179,1	47,2	1.830,3	13,7	4,5	9,0	14,8	9,2	10,2
POSAVSKI	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TUZLANSKI	599,6	25,8	215,3	15,2	16,5	872,4	13,3	8,9	18,6	25,3	5,0	12,1
ZENIČKO-DOBROJSKI	2.004,7	235,5	399,5	80,2	69,7	2.789,6	18,4	18,2	14,7	42,6	8,8	15,1
BOSANSKO-PODRINJSKI	207,7		220,6	36,6	0,0	464,9	20,4	0,0	29,8	76,0	0,0	18,7
SREDNJOBOSANSKI	1.518,6	239,8	203,0	82,6	0,0	2.044,0	14,8	13,2	7,1	16,9	0,0	11,2
HERCEG.-NERETVANSKI	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
ZAPADNOHERCEGOVAČKI	51,5	14,0	113,0	85,0	0,0	263,5	15,9	9,4	4,8	4,5	0,0	5,3
SARAJEVO	501,1	19,4	128,7	53,7	9,1	712,0	14,6	4,8	12,8	35,0	0,9	10,4
KANTON 10	1.560,6	0,0	478,0	714,3	0,0	2.752,9	18,7	0,0	10,3	7,5	0,0	9,7
UKUPNO	7.481,1	580,6	2.278,7	1.246,7	142,5	11.729,7	14,7	9,1	8,8	7,7	1,1	9,4

Ukupna dužina puteva koji otvaraju šume u FBiH, prema dostavljenim podacima u 2017. godini iznosi 11.730 km, što predstavlja prosječnu otvorenost od 9,4 km/1.000 ha.

Prosječna dužina šumskih puteva po kategorijama šuma i šumskog zemljišta u Federaciji BiH je neravnomjerno raspoređena po šumskoprivrednim područjima i manja je od optimalne, a naročito na površinama koje zahtijevaju intenzivnije uzgojne zahvate. Najveća otvorenost je u visokim šumama i iznosi 14,7 m/ha. Ove šume se uglavnom otvaraju radi njihove ekonomske isplativosti.

Analizom podataka o planovima izgradnje i rekonstrukcije šumskih kamionskih puteva po ŠPP za uređajne periode, utvrđen je veći procenat realizacije planova rekonstrukcije puteva u odnosu na izgradnju. Planovi za rekonstrukciju šumskih puteva se mjestimično i nerijetko premašuju, dok se planovi izgradnje novih puteva ispunjavaju u prosjeku tek sa oko 30%.

U donjoj tabeli su prikazani podaci o realizaciji plana izgradnje i rekonstrukcije ŠKP u 2017. godini.

Plan izgradnje novih ŠKP je realizovan sa 61,7% uz 72,4% od planiranih finansijskih sredstava, dok je uz planirani obim finansijskih sredstava za rekonstrukciju postojeće primarne i sekundarne mreže ŠKP obnovljeno tek 47,6% šumskih puteva nego što je planirano za 2017. godinu.

Ostvarena izgradnja i rekonstrukcija šumskih kamionskih puteva u 2017. i plan za 2018. godinu

Vrsta radova	Plan za 2017. (km)	Ostvareno u 2017. (km)	% realizacije	Plan za 2017. (000 KM)	Ostvareno u 2017. (000 KM)	% realizacije	Plan za 2018. (km)	Plan za 2018. (000 KM)
Izgradnja	60,1	37,1	61,7	4.247,0	3.075,0	72,4	85,9	5525,2
Rekonstrukcija	283,5	135,0	47,6	1.951,0	1.948,0	99,8	321,4	2285,3
Ukupno:	343,6	172,1	109,3	6.198,0	5.023,0		407,3	7.810,5

Ta razlika je još veća ako se uzmu u obzir podaci o planu izgradnje i rekonstrukcije ŠKP koje su ŠPD dostavili za Informaciju o gospodarenju šumama u 2016. godini (Plan za izgradnju ŠKP u 2017. je bio 78,5 km za 4.645.600 KM, a plan za rekonstrukciju ŠKP 371,4 km za 2.432.400 KM).

Shodno tome, procenat realizacije plana izgradnje ŠKP u 2017. godini bi u tom slučaju bio 47,6% za 66% planiranih finansijskih sredstava, a procent realizacije planova rekonstrukcije ŠKP 36,4% za 80% od planiranih finansijskih sredstava.

Iz ovih podataka se ne može zaključiti da li je na putevima provedena rekonstrukcija ili tek sporadična sanacija kolovoza.

Imajući u vidu sve okolnosti i činjenice, podatke o otvorenosti šuma i šumskih zemljišta treba uzeti s rezervom.

Za dobijanje uvida u stvarno stanje, potrebno je provesti inventarizaciju i kategorizaciju šumskih kamionskih puteva, tehničkih elemenata i objekata na putevima, što bi bila osnova za pravovremeno i transparentno tekuće i investiciono održavanje i planiranje u oblasti šumske transportne infrastrukture.

Za održivo gospodarenje šumskim resursima neophodno je značajno povećavanje i otvaranje ostalih šuma i šumskih zemljišta radi izvršavanja obaveza provođenja intenzivnih uzgojnih i zaštitnih mjer, ali i radi proširenja asortimana proizvoda i usluga od šuma, kao i povećanja atraktivnosti šuma u cilju ispunjavanja ostalih funkcija šuma i promijenjenih zahtjeva društva u odnosu na šumske resurse. Multifunkcionalno šumarstvo treba osigurati uravnotežen odnos zadovoljenja potreba različitih interesnih grupa u odnosu na mnogobrojne funkcije šuma.

Optimalna otvorenost je konačni cilj kojem se teži u otvaranju šuma za koji je neophodno osigurati kontinuiran adekvatan priliv finansijskih sredstava. S obzirom da korištenje ŠTI u skladu sa zakonskim propisima nikome ne može biti uskraćeno, svim korisnicima šumskih resursa kao javnog dobra potrebno je osigurati jednakopravnost kod korištenja, ali i svi korisnici trebaju participirati u troškovima njene gradnje i održavanja, srazmerno koristi koju imaju njenim korištenjem.

Planiranje, projektovanje, gradnju i održavanje ŠTI potrebno je urediti propisima, koji će unaprijediti i harmonizovati odnose u oblasti šumarstva i drugih sektorskih oblasti, a koji uređuju problematiku ŠTI, te obezbijediti adekvatno i dugoročno finansiranje u cilju dostizanja optimalnog nivoa otvorenosti šuma izradom dugoročnih planova otvaranja i njihovom potpunom realizacijom.

U okviru GEF projekta „Održivo gospodarenje šumama i krajolikom“ i u procesu izrade Master plana šumskih komunikacija, šumskoprivredna preduzeća su prikupila podatke o šumskoj transportnoj infrastrukturi, koji će se sa analizirati i koristiti za izradu Master plana ŠKP. Uz ovu dugoročnu strategiju će se stvoriti mogućnost za pravovremeno i transparentno tekuće i investiciono održavanje i planiranje u oblasti šumske transportne infrastrukture.

VIII. ŠUMSKO–UZGOJNI RADOVI

Pod šumsko-uzgojnim radovima ili biološkom obnovom šuma se podrazumijeva: priprema zemljišta za prirodno pomlađivanje, pošumljavanje neobraslog šumskog zemljišta sadnjom sadnica, pošumljavanje neobraslog šumskog zemljišta sjetvom sjemena, popunjavanje, njega i čišćenje šumskeh kultura, prorjeđivanje sastojina, sanacija požarišta, prevođenje degradiranih sastojina u viši uzgojni oblik (melioracije degradiranih šuma), rekonstrukcija i konverzija izdanačkih šuma (melioracije izdanačkih šuma) i ostali radovi na podizanju, njezi i unapređenju stanja šuma.

Biološka obnova državnih šuma (šumsko – uzgojni radovi), čiji je obim i vrsta definisan važećom šumskopoprvenom osnovom, se finansira iz prihoda koji korisnici državnih šuma ostvare prodajom šumskih drvnih proizvoda, prodajom ostalih proizvoda šume kao i iz drugih izvora. Takođe biološka obnova državnih šuma (šumsko – uzgojni radovi) se finansirala i iz sredstava koja su se do 06.12.2011. godine izdvajala u skladu sa članom 46. Uredbe o šumama („Službene novine Federacije BiH“ broj 83/09, 26/10 i 38/10) i koja su se uplaćivala na poseban račun Budžeta Federacije BiH (priliv ovih sredstava je bio veoma slab a i sredstva do sada prikupljena nisu nikako trošena) i budžete kantona.

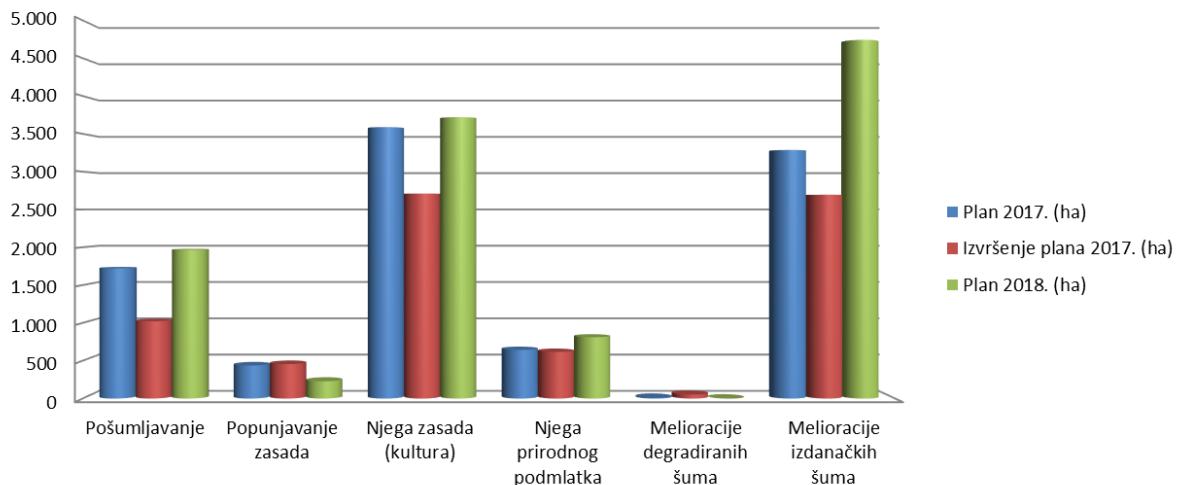
Važno je napomenuti da su u periodu do 2009. godine šumsko-uzgojni radovi finansirani iz sredstava jednostavne reprodukcije šuma koja su korisnici državnih šuma po tada važećem Zakonu o šumama izdvajali u iznosu od 15% od prihoda ostvarenog od prodaje šumskih drvnih proizvoda i ostalih proizvoda šume. Pored toga, šumskouzgojni radovi su u tom periodu finansirani i sredstvima koja su prema tada važećem Zakonu o šumama izdvajana po osnovu proširene reprodukcije šuma, gdje su korisnici državnih šuma izdvajali iznos od 3% od prihoda ostvarenog od prodaje šumskih drvnih proizvoda i ostalih proizvoda šume a svi privredni subjekti na teritoriji Federacije BiH iznos od 0,01% od ukupno ostvarenog prihoda. Prethodno navedena sredstva koja su izdvajana po osnovu proširene reprodukcije šume su uplaćivana u Budžet Federacije BiH (dio ovih sredstava je u periodu do 2009. godine trošen nenamjenski a u 2009. godini ta sredstva su u potpunosti utrošena nenamjenski) i budžete kantona u omjeru 20:80. Dio ovih sredstava se iz budžeta kantona uplaćivao za razvoj nerazvijenih dijelova općina.

Plan i ostvarenje šumsko-uzgojnih radova u 2017. godini i plan za 2018. godinu

Vrsta šumsko-uzgojnih radova	2017.				2018.	
	Plan	Izvršenje	Sredstva		Plan	Sredstva
			Vlastita	Ostali izvori		
	ha	ha	KM		ha	KM
Pošumljavanje	1.722,0	1.021,3	2.003.442	316.676	1.966,9	4.057.173
Priprema zemljišta za prirodno pomlađivanje	598,5	238,0	73.713	48.225	63,0	14.485
Popunjavanje prirodnog pomlatka	202,3	83,1	48.781	13.888	72,9	62.464
Popunjavanje zasada (kultura)	436,9	456,0	603.717	183.946	228,8	510.236
Njega zasada (kultura)	3.588,5	2.709,9	1.187.903	875.439	3.720,6	2.466.093
Njega prirodnog pomlatka	643,5	617,4	88.413	20.667	811,6	284.921
Melioracije degradiranih šuma	10,0	53,0	38.400	0	0,0	0
Melioracije izdanačkih šuma	3.286,0	2.694,6	6.600	0	4.742,0	0
UKUPNO	10.487,7	7.873,4	4.050.970	1.458.843	11.605,8	7.395.372

Sadni materijal (komada)	Utrošeno u 2017.			Plan za 2018.		
	Četinari	Lišćari	Ukupno	Četinari	Lišćari	Ukupno
	2.996.003	631.686	3.627.689	4.307.251	736.035	5.043.286

Plan i izvršenje šumskouzgojnih radova u 2017. godini i plan šumskouzgojnih radova u 2018. godini

Posmatrajući prethodni grafikon možemo vidjeti da se realizacija plana većine šumsko-uzgojnih radova za 2017. godinu kreće u rasponu od 60-95% (zavisno od vrste šumsko-uzgojnih radova) što je nešto manje u odnosu na 2016. godinu (70-95%). Izuzetak su popunjavanje zasada i melioracije degradiranih šuma gdje u 2017. godini imamo realizaciju iznad planiranog i to posebno kod melioracije degradiranih šuma (4-5 puta više od planiranog). Posmatrajući dalje navedeni grafikon vidimo da su šumskouzgojni radovi u obje godine kao i ranijih godina ponovo najviše izraženi u tri pravca, i to: pošumljavanje, njega zasada (kulturna) i melioracije izdanačkih šuma. Međutim, kako je već ranije navedeno u prošloj godini je u odnosu na 2016. godinu daleko veći značaj dat melioracijama degradiranih šuma (visokih i izdanačkih), što je veoma pozitivno ako se uzme u obzir njihov značaj u unapređenju stanja šuma i korištenja potencijala zemljišta u smislu povećanja proizvodnje šumske drvne sortimenata.

Kada je u pitanju plan za 2018. godinu iz navedenog se može uočiti da je plan određenog broja šumsko-uzgojnih radova (priprema zemljišta za prirodno pomlađivanje, popunjavanje prirodnog podmlatka, popunjavanje zasada i melioracije degradiranih šuma) daleko ispod plana iz ranijih godina, posebno ako posmatramo melioracije degradiranih šuma gdje za 2018. godinu nije ništa planirano. Međutim, kada su u pitanju pošumljavanje, njega zasada (kulturna) i melioracije izdanačkih šuma (kao najzastupljenije vrste šumsko-uzgojnih radova iz godine u godinu) uočava se da je u odnosu na plan za prošlu godinu došlo do određenog povećanja, što je i dalje ispod nivoa plana za 2016. godinu.

Daljom analizom navedenih podataka možemo vidjeti da su za razliku od svih ranijih godina u ovoj godini svi korisnici državnih šuma ispoštovali zahtjev ministarstva i uredno dostavili podatke o utrošku finansijskih sredstava prema izvoru istih (vlastita i ona iz ostalih izvora) i gdje je imamo odnos 4:1 u korist vlastitih.

Za pošumljavanje i popunjavanje u 2016. godini je kako vidimo potrošeno ukupno 3.627.689 komada što je za oko 25% manje od planiranog, što se odnosi samo na potrošnju sadnica četinara (preko 30% manje od planiranog). Kada je u pitanju potrošnja sadnica lišćara tu imamo veću potrošnju za oko 30% od planiranog tako da je planirani omjer četinara i lišćara (90:10) znatno poboljšan u korist lišćara (80:20) a što je u skladu sa kontinuiranom preporukom Ministarstva da se poveća učešće lišćara (bukva, hrast, plemeniti lišćari i voćkarice) u omjeru smjese u skladu sa omjerima smjese gazzdinskih klasa iz šumskoprivrednih osnova poštujući i distribuciju pojedinih vrsta drveća. Takođe, kada je u pitanju i plan utroška sadnog materijala za 2018. godinu vidimo da je i ovdje dijelom ispoštovana prethodno pomenuta preporuka Ministarstva jer u ukupno planiranoj količini sadnica takođe imamo bolji omjer (u korist lišćara) od onog iz plana za 2017. godinu (90:10).

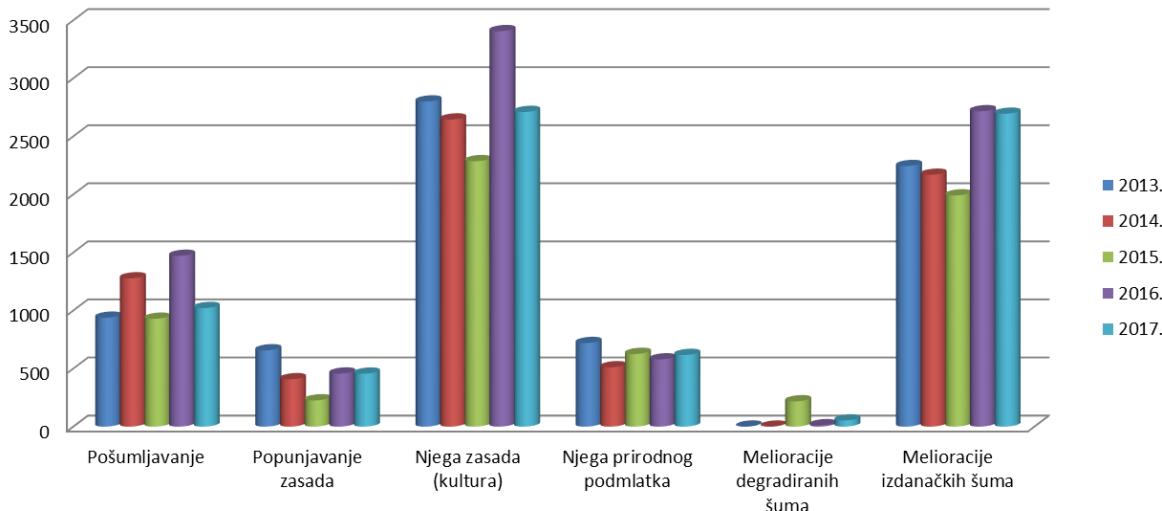
Dinamika određenih vrsta šumskouzgojnih radova za period od 2013. do 2017. godine:

Vrsta šumsko – uzgojnih radova	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
	ha	ha	ha	ha	ha
Pošumljavanje	938	1.277	929	1.471	1.021
Popunjavanje zasada	657	408	226	457	456,0
Njega zasada (kulturna)	2.800	2.645	2.286	3.406	2.709,9
Njega prirodnog pomlatka	720	511	626	579	617,4
Melioracije degradiranih šuma	0	0	218	12	53,0
Melioracije izdanačkih šuma	2.244	2.169	1.991	2.716	2.694,6
UKUPNO	7.893	7.010	6.277	8.641	7.552,3

Utrošena sredstva (KM)	4.868.717	7.109.704	6.521.073	6.624.095	5.509.813
------------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	------------------

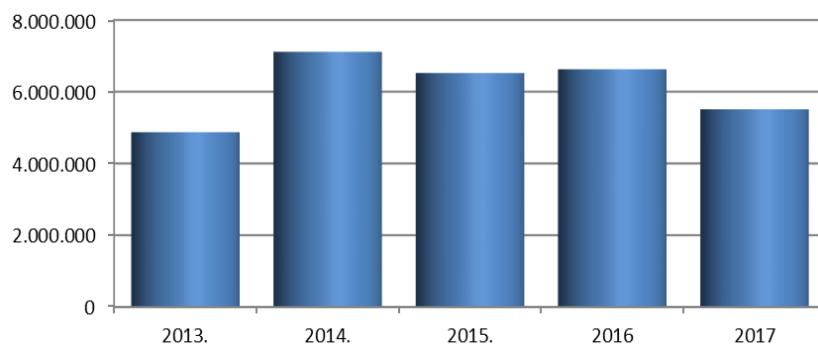
Utrošeni sadni materijal (komada)	Vrsta drveća	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
	Četinari	2.938.781	3.341.587	3.883.278	2.934.750	2.996.003
	Lišćari	507.649	390.036	271.092	781.088	631.686
Ukupno		3.446.430	3.731.623	4.154.370	3.715.838	3.627.689

Dinamika šumsko-uzgojnih radova (ha) za period od 2013.-2017. god.

Posmatrajući izvršenje plana šumskouzgojnih radova u koje se u kontinuitetu najviše ulaže možemo vidjeti da je u 2017. godini došlo do znatnijeg smanjenja obima tih radova u odnosu na 2016. godinu kada je prekinut trend smanjenja obima njege zasada i obima melioracije izdanačkih šuma, kao i obima popunjavanja zasada. Generalno gledajući nameće se zaključak da znatno smanjenje obima pojedinih šumskouzgojnih radova u 2017. godini u odnosu na prethodnu 2016. godinu (posebno pošumljavanja i njege zasada kao dviju najznačajnijih vrsta šumsko-uzgojnih radova) predstavlja negativan događaj posebno ako se u vidu ima loše stanje u oblasti šumarstva uzrokovanog prije svega nepostojanjem zakonske regulative u ovoj oblasti na nivou Federacije BiH, ali i opštom ekonomskom krizom i slabijim ukupnim rezultatima poslovanja.

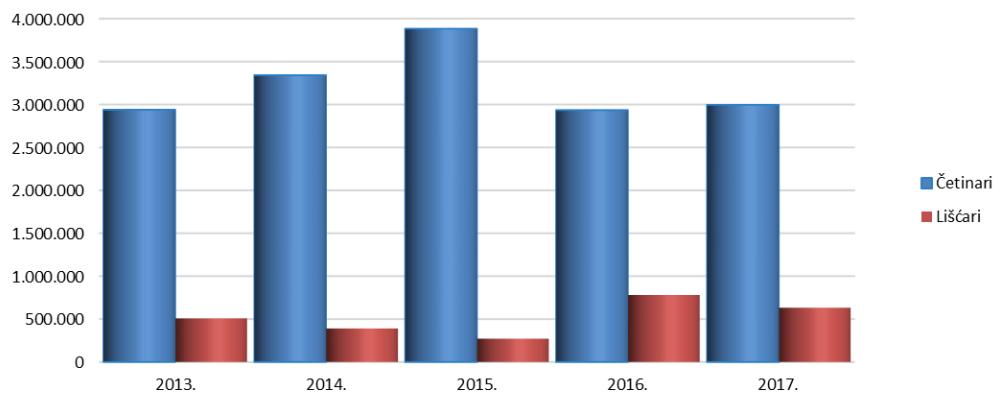
Dinamika utroška finansijskih sredstva (KM) za šumskouzgojne radove
u periodu od 2013. - 2017. godine

Imajući u vidu činjenicu da je ukupan obim šumskouzgojnih radova u periodu 2002.–2015. uglavnom imao opadajući karakter, kao i činjenicu nenamjenskog trošenja dobrog dijela finansijskih sredstava prikupljenih u ovu svrhu u Budžet Federacije BiH i budžete pojedinih kantona u periodu od 2002. do 2009. godine, može se konstatovati da je i dalje nužno insistirati da kantonalna šumskoprivredna društva uvećavaju iznose sredstava za biološku obnovu šuma kao i da se sredstva namjenski

prikupljena u Budžetu Federacije BiH i kantona konačno počnu trošiti u ovu svrhu u punom iznosu.

Dinamika potrošnje sadnog materijala (komada) za period od 2013. do 2017. godine

IX. SJEMENARSTVO I RASADNIČARSTVO

1. Sjemenarstvo

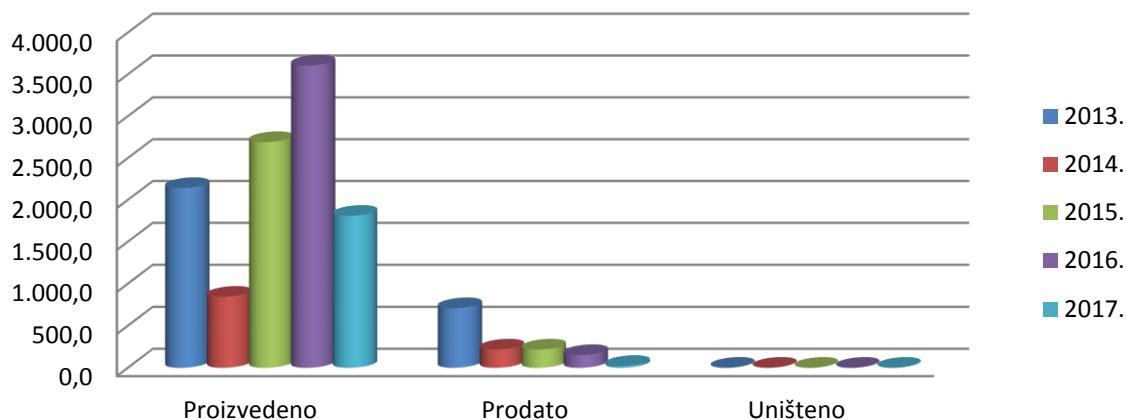
Oblast sjemenarstva u Federaciji BiH je regulisana Zakonom o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja („Službene novine Federacije BiH“ broj 71/05 i 08/10). Proizvodnjom sjemena, odnosno sakupljanjem sjemena se može baviti pravno lice koje je u skladu sa Zakonom upisano u Registar proizvođača sjemena, koji se vodi kod Federalne uprave za šumarstvo i u koji je trenutno upisano pet proizvođača šumskog i hortikulturnog sjemena.

U skladu sa Zakonom registrovani proizvođači, odnosno sakupljači šumskog i hortikulturnog sjemena su dužni do 31. marta obavijestiti Ministarstvo i Federalnu upravu za šumarstvo o količini proizvedenog, prodatog i uništenog sjemena u prethodnoj godini po vrsti i vremenu proizvodnje sjemena. Na osnovu dobijenih izvještaja u prošloj godini je proizvedeno, prodato i uništeno šumskog i hortikulturnog sjemena u sljedećoj količini:

Br.	Vrsta		Proizvedeno sjemena (kg)	Prodano sjemena (kg)	Uništeno sjemena (kg)
	Latinski naziv	Narodni naziv			
1	Abies alba	Obična jela	9	0	0
2	Picea abies	Smrča	39	0	0
3	Picea omorica	Pančićeva omorika	0,5	0	0
4	Picea pungens	Srebrenasta smrča	0,4	0	0
5	Pinus sylvestris	Bijeli bor	135	2	0
6	Pinus nigra	Crni bor	70,5	20	0
7	Pinus heldreichii	Munika	19	0	0
8	Quercus petraea	Hrast kitnjak	1000	0	0
9	Acer pseudoplatanus	Gorski javor	11,20	0	0
10	Fraxinus excelsior	Bijeli jasen	13,7	0	0
11	Tilia platyphyllos	Lipa velikolisna	9,5	0	0
12	Castanea sativa	Pitomi kesten	500	0	0
13	Hortikultурне vrste drveća i grmlja		2	0	0
UKUPNO			1.809,80	22,00	0,00

Prije stavljanja u promet sjeme mora biti dorađeno, što podrazumijeva: njegovo sušenje, trušenje, čišćenje, umjeravanje (kalibriranje), određivanje kvaliteta, prema potrebi zaštita zaštitnim sredstvima, pakiranje, plombiranje, te deklarisanje. Dorađivanje sjemena vrši pravno lice koje je registrovano i upisano u Registar dorađivača sjemena, koji se vodi kod Federalne uprave za šumarstvo i u koji su trenutno upisana samo dva dorađivača. Kontrolu kvaliteta šumskog i hortikulturnog sjemena na području Federacije BiH vrši Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu koji je jedini registrovan i upisan u Registar laboratorijske kontrole kvaliteta sjemena šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja koji se vodi kod Federalne uprave za šumarstvo. Za uvoz sjemena i sadnog materijala šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja na području Federacije BiH su registrovana tri pravna lica, i to: KŠGD „Hercegbosanske šume“ d.o.o. Kupres, KJKP „Park“ d.o.o. Sarajevo, KJP „Sarajevo – šume“ d.o.o. Sarajevo i PD „EKOCENTAR GS“ d.o.o. Špionica - Srebrenik.

Dinamika proizvodnje, prodaje i uništenja sjemena (kg) šumskih vrsta drveća i grmlja za period 2013.-2017.

Posmatrajući prethodni grafikon vidimo da je proizvodnja sjemena u periodu 2014.–2016. značajno rasla da bi se u prošloj 2017. godini desio iznenađujući nagli pad za oko 50% u odnosu na 2016. godinu. Kada je u pitanju prodaja sjemena vidimo da ona u posmatranom vremenskom periodu uglavnom ima opadajući karakter i najniža je u prošloj godini. Uništavanja sjemena u navedenom periodu nije bilo.

2. Rasadničarstvo

Oblast rasadničarstva u Federaciji BiH je takođe regulisana Zakonom o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja („Službene novine Federacije BiH“ broj 71/05 i 08/10). Proizvodnjom sadnog materijala se može baviti pravno lice koje je u skladu sa Zakonom upisano u Registar proizvođača sadnog materijala koji se vodi kod Federalne uprave za šumarstvo i u koji je trenutno upisano devet proizvođača sadnog materijala šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja od kojih se neki proizvodnjom sadnog materijala bave u više rasadnika. Proizvodnja sadnog materijala u toku vegetacije podlježe dva puta obaveznom stručnom pregledu koji vrši Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu kao jedina ovlaštena ustanova za područje Federacije BiH.

U skladu sa Zakonom registrovani proizvođači sadnog materijala šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja su dužni najmanje jednom godišnje obavijestiti Ministarstvo i Federalnu upravu za šumarstvo o količini proizvedenog, prodatog i uništenog sadnog materijala.

Na osnovu dobijenih izvještaja u prošloj godini je proizvedena, prodata i uništena sljedeća količina sadnog materijala šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja:

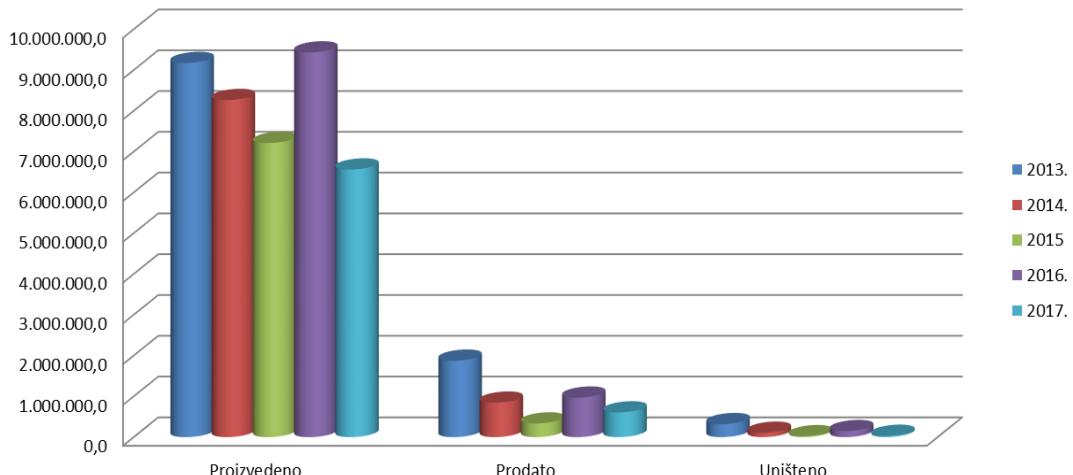
Br.	Vrsta		Proizvedeno sadnica	Prodano sadnica	Uništeno sadnica
	Latinski naziv	Narodni naziv	kom.	kom.	kom.
1	Abies alba	Obična jela	472.775	1.590	0
2	Picea abies	Smrča	1.627.237	98.475	5.750
3	Picea omorica	Pančićeva omorika	70	41	0
4	Picea pungens	Srebrenasta smrča	100	116	0

5	Pinus sylvestris	Bijeli bor	2.607.930	180.198	1.980
6	Pinus nigra	Crni bor	904.972	119.870	9170
7	Pinus heldreichii	Munika	21.240	19.060	0
8	Pseudotsuga menziessi	Duglazija	110	0	0
9	Fagus sylvatica	Bukva	100.000	1152	260
10	Quercus petraea	Hrast kitnjak	209.300	10.200	500
11	Quercus robur	Hrast lužnjak	10.000	10.004	500
12	Acer pseudoplatanus	Gorski javor	233.115	23.555	1.500
13	Fraxinus excelsior	Bijeli jasen	130.940	3.308	0
14	Fraxinus angustifolia	Poljski jasen	24.000	11.900	1.500
15	Ulmus montana	Gorski brijest	2.100	0	0
16	Castanea sativa	Pitomi kesten	400	0	0
17	Aesculus hippocastanum	Divlji kesten	1.000	523	900
18	Sorbus aucuparia	Jarebika	1330	1330	0
19	Prunus avium	Divlja trešnja	8.831	1125	2.500
20	Junglans regia	Obični orah	10.150	170	2000
21	Robinia pseudoacacia	Bagrem	33.080	11.007	1.000
22	Hortikulturne vrste drveća i grmlja		163.008	112.597	4.578
UKUPNO			6.561.688	606.221	32.138

Napomena: Bez podataka za ŠPD/ŠPD „Srednjobosanske šume/Šume Središnje Bosne“ d.o.o. Donji Vakuf koje i nakon dva zahtjeva/urgencije Ministarstva nije dostavilo sve tražene podatke.

Posmatrajući podatke navedene u prethodnoj tabeli uočava se da oko 98% proizvedenog sadnog materijala u prošloj godini otpada na sadni materijal šumske vrste drveća i grmlja, dok je kod prodaje taj procent oko 81% u odnosu na hortikulturni sadni materijal. Kada je u pitanju količina uništenog sadnog materijala može se vidjeti da na sadni materijal šumske vrste drveća i grmlja otpada oko 86%. Iz prethodno navedene tabele se takođe može zaključiti da oko 86% proizvedenog sadnog materijala u prošloj godini otpada na sadni materijal četinara, dok je kod prodaje taj procent u korist četinara 70 % u odnosu na lišćare. Kada je u pitanju uništavanje sadnog materijala tu je odnos između četinara i lišćara približno 50:50.

Dinamika proizvodnje, prodaje i uništenja sadnog materijala (komada) šumske vrste drveća i grmlja za period od 2013.-2017.

Iz prethodnog grafikona se može vidjeti da je u periodu 2013. – 2015. godina postojao trend smanjenja proizvodnje i prodaje sadnog materijala šumske vrste

drveća i grmlja koji je u 2016. godini prekinut znatnim povećanjem i proizvodnje i prodaje sadnog materijala. Međutim kako vidimo u prošloj godini je trend smanjenja i proizvodnje i prodaje sadnog materijala ponovo nastavljen. Takođe kada je u pitanju i količina uništenog sadnog materijala jasno se uočava da je višegodišnji trend smanjenja uništene količine (koji je u 2016. godini bio prekinut) u prošloj godini ponovo nastavljen.

X.INTEGRALNA ZAŠTITA ŠUMA

Integralna zaštita šumskih ekosistema podrazumijeva primjenu svih raspoloživih metoda i sredstava koji mogu pružiti odgovarajuću zaštitu u određenim objektima od štetnog uticaja svih abiotičkih i biotičkih faktora, koji se primjenjuju istovremeno ili sukcesivno. Integralna zaštita šuma ujedno predstavlja i shvaćanje odnosa čovjeka prema šumi, razumijevanje složenosti šumskih ekosistema i interakcijskog djelovanja njegovih gradivnih elemenata, pri čemu uklanjanje jednog štetnog agensa može da uzrokuje druge negativne pojave. Ugroženost šuma i šumskog zemljišta na području Federacije BiH je rezultat različitih pojava kao što su: šumski požari, biljne bolesti i štetočine, neplanska i nezakonita sječa šuma, eksploatacija mineralnih resursa, hidroakumulacije, klizišta kao i kontaminacija minama. Šumarski stručnjaci koji se bave zaštitom šuma, uposleni u Kantonalnim šumsko-gospodarskim društvima, odnosno šumarijama, koji gospodare državnim šumama kontinuirano se bore sa potkornjacima, imelom, šumskim požarima, klizištima, ledolomima, snjegolomima, vjetroizvalama, a povremeno i sa gubarom, borovovim četinjakom, žutotrgom (zlatokraj), smedom borovom osom, a zabilježena je i pojava i značajno prisustvo opasnog štetnika kestenove ose šiškarice na području Unsko-sanskog kantona.

1. Zaštita od štetočina

U posljednje četiri godine na području Hercegovačko-neretvanskog kantona velike štete je pričinio štetnik *Euproctis chrysorrhoea* – žutotrba ili zlatokraj, koji je stalno prisutan u području hrastovih šuma. S obzirom da je štetnik napao veliko područje od cca 8.000,00 ha, te da je intenzitet napada izrazito jak, procjenjuje se da će gradacija ovog štetnika potrajati i u narednim godinama, da će se napadnuta površina znatno proširiti neophodno je hitno provođenje predloženih mjera - (mehaničkih, hemijskih i bioloških). Koordinacioni tim šumskog gospodarskog društva HNK je napravio procjenu troškova aviotretiranja za napadnuto područje na općinama Prozor-Rama i Jablanica i oni iznose 722.276 KM.

Opasan štetnik - kestenova osa šiškarica (*Dryocosmus kuriphilus*) pojavila se kod nas 2014. godine dok je napad širih razmjera zabilježen u proljeće 2015. kao i u 2016. godini na prostoru šuma pitomog kestena „Unsko-sanskog kantona“.

U pogledu zaštite šuma od biljnih bolesti i drugih patogenih organizama koji ugrožavaju šumu i šumske komplekse vršeno je kontinuirano praćenje stanja iz domena blagovremenog uočavanja i identifikacije pojave biljnih bolesti i izvještavanje mjesno nadležnih šumarija o pojavi biljnih bolesti i lokalitetima na kojima se pojavljuju.

Uglavnom se provode aktivnosti na zaštiti četinarskih sastojina od napada potkornjaka, a mjere po navedenom osnovu provode kantonalna šumskoprivredna društva.

Štete od nepogoda u 2014. godini evidentirane su u šumama na području Srednjobosanskog kantona gdje su pored šteta od poplava, klizišta i dr. evidentirane i štete nastale negativnim djelovanjem insekata (potkornjaka i žutotrbe), tako da je samo po osnovu štetnog djelovanja žutotrbe (*Euproctis chrysorrhoea*) evidentirana značajna šteta na šumi koju su nadležne šumarske službe kantonalnog šumskoprivrednog društva procijenile u iznosu od cca 1,36 miliona KM, a koja je nastala kao posljedica defolijacije–golobrsta hrastovih šuma gdje su u zavisnosti od područja, intenziteta napada, vrste i tipa šumskih sastojina uočene i masovne pojave navedenog insekta.

Na osnovu svih saznanja, ranijih informacija i na osnovu vlastite procjene zdravstvenog stanja šuma, te procjene brojnosti i kretanja štetnih insekata kao i mogućih negativnih posljedica njihovog djelovanja, Stručno tijelo – krizni štab će predložiti i stručno verifikovati mjere na zaštiti šuma od žutotrbe sa dinamikom realizacije koju je moguće i prioritetno potrebno provoditi na zaštiti šuma.

Nastavljen je intenzivan rad ministarstava, kantonalnih uprava za šumarstvo i šumskoprivrednih društava na suzbijanju i kontroli štetnika i u 2017. godini, te je unaprijed u određenom obimu planiran i za 2018. godinu.

2. Čuvanje šuma

Poslove čuvanja šuma vrše kantonalne uprave za šumarstvo putem čuvarske službe. U skladu sa Zakonom o šumama iz 2002. godine u potpunosti je formirano osam kantonalnih uprava za šumarstvo i to u: Unsko-sanskom, Posavskom, Zeničko-dobojskom, Bosansko-podrinjskom, Srednjobosanskom, Hercegovačko-neretvanskom, Kantonu Sarajevo i Kantonu 10.

U Zapadnohercegovačkom kantonu u kantonalnoj upravi za šumarstvo uposleni su čuvari šuma, a nedavno je imenovan vršilac dužnosti direktora šumarske struke. U 2017. godini 14 čuvara šuma podnijeli su samo jednu prekršajnu prijavu. U Tuzlanskom kantonu formirana je direkcija, ali još nije preuzeila poslove čuvanja šuma odnosno nema direktnog terenskog nadzora nad gospodarenjem šumama. Do konačnog formiranja kantonalne uprave za šumarstvo, poslove na čuvanju šuma obavljaju lugari po lugarskim rejonima uposleni u JP „Šume Tuzlanskog kantona“ d.d. Kladanj.

U tabeli ispod su navedeni podaci o broju podnesenih i presuđenih krivičnih prijava za bespravne sječe, bespravni promet, te bespravno zauzeto zemljište.

Broj podnesenih i presuđenih prekršajnih i krivičnih prijava u Federaciji BiH (kom)

Godina		Prijava		
		Prekršajne	Krivične	Ukupno
2013.	Podneseno	2.230	2.446	4.676
2013.	Presuđeno	995	154	1.149
2014.	Podneseno	4.624	1.636	6.260
2014.	Presuđeno	1.903	214	2.117
2015.	Podneseno	3.762	956	4.718
2015.	Presuđeno	1.856	344	2.200
2016.	Podneseno	3.291	918	4.209
2016.	Presuđeno	1.968	258	2.226
2017.	Podneseno	3.228	695	3.923
2017.	Presuđeno	1.650	171	1.821

U 2017. godini broj podnesenih prekršajnih i krivičnih prijava iznosio je 3.921, a presuđeno je 1.821 predmet, odnosno 46,44 % od podnesenih prijava.

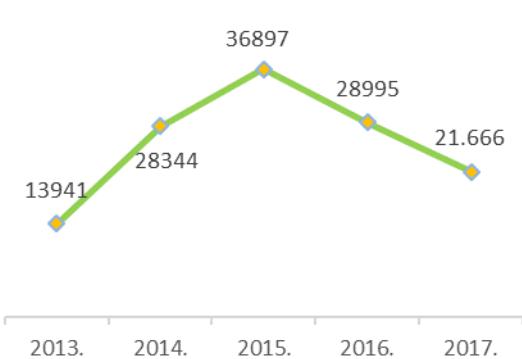
Podaci o prijavama, količini i vrijednosti drveta u periodu 2013. - 2017. godine

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Iznos štete po prijavama (KM)	1.739.603	1.662.918	1.332.674	1.350.851	1.169.484
Iznos kazni (KM)	105.287	268.933	343.649	434.600	379.964
Naplaćen iznos (KM)	34.097	14.597	18.514	39.046	27.012

Štete po osnovu drvne mase	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Količina (m ³)	13.941	28.344	36.897	28.995	21.666
Vrijednost (KM)	1.190.307	2.134.611	2.560.595	2.438.482	1.539.838

Od ukupne štete po prijavama u iznosu od 1.169.484 KM u 2017. godini naplaćen je iznos od 27.012 KM ili 2,31%, dok je iznos kazni po prijavama za Federaciju BiH zabilježen u visini od 379.964 KM.

Količina šteta (m³)
u periodu od 2013.-2017. godine

Vrijednost šteta po prijavama KM
u periodu od 2013.-2017. godina

Mali broj presuda i kazni su kontraproduktivni, predstavljaju podsticaj šumokradicama. Postavlja se pitanje svrshodnosti podnošenja prijava, odnosno izlaganja čuvara šuma opasnosti, kada ostali organi uprave i sudska vlast ne štite državnu imovinu, odnosno ne rješavaju pravovremeno krivične i prekršajne prijave podnesene zbog nelegalne sječe šume, usurpacije državne šume i šumskog zemljišta, eksploatacije industrijskih mineralnih sirovina i sl. Lošom organizacijom čuvarske službe u upravama za šumarstvo koje su uspostavljene, neopremljenosću ljudi i neažurnošću pravosudnih organa se dovodi u pitanje i realizacija vladinog "Aкционог плана за суzbijanje незаконитих активности у сектору шумарства и дрвне индустрије у Федерацији БиХ". Ovakva situacija je prisutna na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine duži niz godina tj. u poratnom periodu.

3. Protivpožarna zaštita

Požari u Federaciji BiH su česta pojava i sa sobom donose neprocjenjive štete uprkos činjenici da ovo područje u evropskim okvirima nije u kategoriji visoko rizičnih. Posebno česti i katastrofalni su bili šumski požari tokom 1999., 2000., 2003., 2007. i 2012. godine. Direktne štete obuhvaćaju gubitak drvne zalihe, prizemne vegetacije i ostalih proizvoda šume, te troškove gašenja i sanacije odnosno rekultivacije požarišta. Indirektne štete predstavljaju štete svih vidova promjena staništa i gubitka svih polivalentnih funkcija šuma, one su mnogostruko veće od direktnih šteta ali se kod nas još uvijek ne iskazuju.

Veličina štete ovisi o starosti i površini šume, vrstama drveća, odnosno vegetacije te o vrsti požara i njegovoja jačini. Ugroženost pojedinih područja od šumskih požara je različita. Požar nanosi najveće štete u tek podignutim kulturama i mladim sastojinama, koje za kratko vrijeme potpuno uništi. Požari zahtijevaju zajedničko djelovanje svih institucija kao i čitave društvene zajednice. Treba naglasiti potrebu izdvajanja značajnih finansijskih sredstava za uspostavu kvalitetnog sistema protivpožarne zaštite koji objedinjuje prevenciju, kontrolu i sanaciju opožarenih površina. S aspekta ekonomiske štetnosti požari nanose znatne gubitke preduzećima šumarstva uništavajući drvo i drvne sortimente te izlažući ih dodatnim troškovima sanacije požarišta i podizanja novih zasada.

Organizovanje zaštite od požara u Federaciji BiH ostvaruje se putem Kantonalnih uprava za šumarstvo, šumskoprivrednih društava i Uprava civilnih zaštita na nivou kantona. Protivpožarna zaštita se sprovodi putem godišnjih Planova zaštite šuma od požara sa sljedećim sadržajem:

- osnovni podaci o šumskom kompleksu,
- procjena ugroženosti šuma od požara,
- preventivne mjere zaštite šuma od požara,
- organizacija zaštite šuma od požara i formiranje operativnog štaba za gašenje požara,
- osmatranje i obavještavanje,
- način upotrebe ljudstva i vatrogasnih jedinica te njihovo sadejstvo,
- tehnička oprema i sredstva za gašenje požara,
- putevi,
- način i mjesto za snabdijevanje vodom i
- nadzor nad mjerama zaštite od požara.

S obzirom da nema Zakona o šumama na federalnom nivou već osam godina, važeća zakonska legislativa u Federaciji BiH koja se odnosi pored ostalog i na protivpožarnu zaštitu je sljedeća: Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća ("Sl. novine Federacije BiH", br.39/03 i 22/06), Procjena ugroženosti Federacije BiH od prirodnih ili drugih nesreća ("Sl. novine Federacije BiH", br.41/05), Plan zaštite i spašavanja Federacije BiH od prirodnih ili drugih nesreća ("Sl. novine Federacije BiH", br.40/08), Zakon o zaštiti od požara i vatrogastvu ("Sl. novine Federacije BiH", br.64/09).

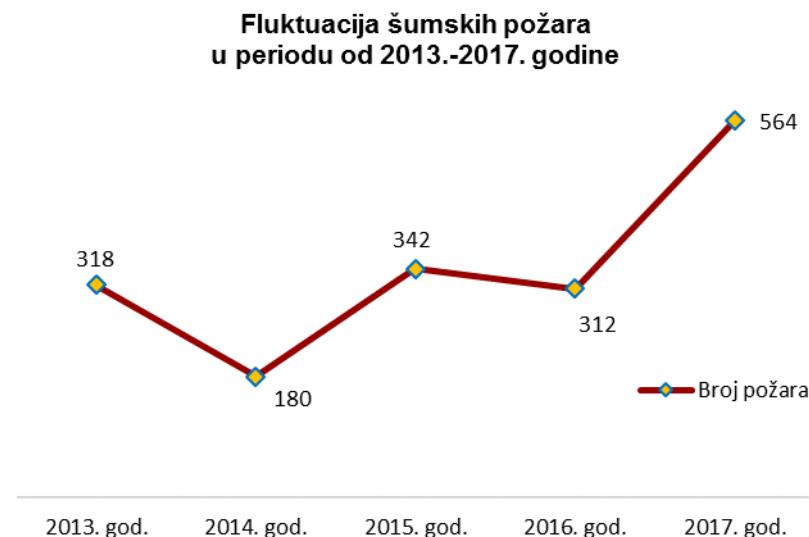
Odredbama Pravilnika o sadržaju planova za zaštitu šuma od požara ("Službene novine Federacije BiH", broj: 21/04) – stavljen van snage iz razloga što je donesen na osnovu Zakona o šumama iz 2002. godine (primjenjuje se po inerciji) koji propisuje tehničke, preventivno-uzgajne i druge mjere zaštite šuma od požara koje su dužni provoditi kantonalna šumsko-privredna društva za državne šume, kantonalne uprave za šumarstvo (osnovane u okviru kantonalnih ministarstava nadležnih za šumarstvo) za privatne šume i ostali nosioci prava gospodarenja šumama i šumskim zemljишtem, u cilju smanjenja opasnosti od nastanka i širenja šumskih požara i ranog otkrivanja i dojave šumskog požara, te pravovremenog djelovanja u lokalizovanju i gašenju šumskih požara - regulisana su pitanja u pogledu zaštite šuma od požara. Ovim propisima utvrđene su obaveze šumsko-privrednih društava (ŠPD) / preduzeća šumarstva koja gospodare šumama u državnom vlasništvu i vlasnika šuma da preduzimaju i provode mjere zaštite šuma od požara. U pogledu zaštite šuma poseban značaj se daje provođenju preventivnih mjera zaštite.

Podaci o šumskim požarima za period od 2013. do 2017. godine

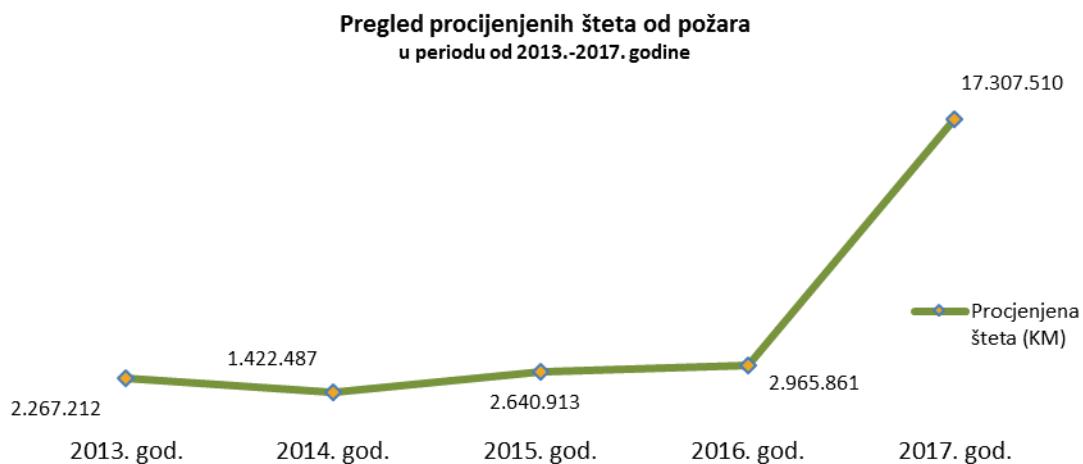
POŽARI	2013. god.	2014. god.	2015. god.	2016. god.	2017. god.
Broj požara	318	180	342	312	564
Opožarena površina (ha)	2.424	377	7.227	4.102	26.858
Izgorjela drvna masa (m3)	7.145	1.158	7.735	2.835	51.658
Izgorjele sadnice (kom)	53.245	103.795	122.716	80.470	153.621
Procijenjena šteta (KM)	2.267.212	1.422.487	2.640.913	2.965.861	17.307.510

Požarna 2017. u zadnjih pet godina je ekstremna u smislu pričinjenih šteta u šumama Federacije BiH s obzirom na broj požara, opožarenu površinu i procijenjene štete,

naročito u Hercegovini na području općine Konjic. Procijenjene štete na području Federacije BiH iznose 17.307.510,00 KM.

U požarnoj 2017. godini registrovano je 564 šumskih požara, opožarena površina iznosi 26.585,00 ha, pričinjene štete na drvnoj masi masi iznose 51.658 m³, izgorjelo ili oštećeno uslijed požara 153.621 sadnica.

Indirektne štete po šumske ekosisteme izazvane požarima su znatno veće i po svjetskim parametrima dostižu od 10 do 17 puta veću vrijednost u odnosu na direktnе štete. Formiranjem kantonalnih šumskoprivrednih društava i kantonalnih uprava za šumarstvo i njihova dobra saradnja i koordinacija, sa prethodno izrađenim kvalitetnim Godišnjim planom zaštite šuma od požara značajno mogu uticati na smanjenje broja i štete od požara. Opremanje protivpožarnom opremom, edukacijom kadrova, dobrom saradnjom sa vatrogasnim jedinicama, postavljanjem osmatrača požara i drugim aktivnostima mogu se kvalitetnije zaštiti šumski ekosistemi. Većina požara je izazvana od strane čovjeka, ali pravovremenim akcijama uposlenih u preduzećima

šumarstva i u kantonalnim upravama za šumarstvo (interventne grupe), te pravovremenim djelovanjem profesionalnih i dobrovoljnih vatrogasnih brigada mogu se spriječiti veće štete.

XI. POKAZATELJI POSLOVANJA

Pokazatelji poslovanja preduzeća šumarstva su prikazani za 9 kantona u kojima su Skupštine kantona formirale kantonalna šumskoprivredna društva.

U Posavskom kantonu nije bilo značajnih aktivnosti u državnim šumama, a poslove gospodarenja zbog male površine obavlja kantonalna uprava za šumarstvo.

Pokazatelji poslovanja za 2017. godinu

Pokazatelji poslovanja devet preduzeća šumarstva su prikazani kroz osnovne elemente poslovanja kako slijedi:

Elementi poslovanja	
Ukupni prihod	170.414.924,00 KM
Prihod od drveta	159.468.289,00 KM
Troškovi poslovanja	168.292.396,00 KM
Troškovi proizvodnje	142.499.275,00 KM
Dobit	6.199.725,00 KM
Gubitak	3.940.850,00 KM
Potraživanja na dan 31.12.2017. godine	10.757.234,00 KM
Dugovanja na dan 31.12.2017. godine	27.893.921,00 KM
Ukupni prosječni broj uposlenih radnika	4.072 osoba
Prosječna plaća	936,00 KM
Prosječna ostvarena cijena šumskih sortimenata	84,50 KM/m ³

Veliki udio troškova poslovanja u ukupnom prihodu prouzročen je nizom negativnih faktora od kojih su najznačajniji:

- zbog ranije devastacije loša kvalitetna struktura šuma, posebno šuma lišćara,
- mala i nepovoljna otvorenost šuma šumskim kamionskim putevima,
- nedostatak kvalitetnih firma za izvođenje radova u šumarstvu,
- dotrajala i zastarjela sredstva rada,
- višak uposlenog režijskog osoblja, a nedostatak proizvodnog,
- nepovoljna kvalifikaciona, starosna i zdravstvena struktura radne snage,
- rješavanje kadrovskih i socijalnih pitanja upošljavanjem u šumarstvu i
- stranačka–partijska upošljavanja.

Neophodno je omogućiti menadžmentu šumskoprivrednih društava neovisnost, posebno od uticaja lokalne i kantonalne politike, te stvaranje uslova za poslovanje na zdravim ekonomskim osnovama. Tržišni uslovi rada pokazat će sposobnost menadžmenta, a sposobni menadžment će u kratkom roku ostvariti znatno bolje rezultate poslovanja. Dobri poslovni rezultati omogućit će veći prihod i dobit uz obavezu strogog pridržavanja odredbi planova šumskoprivrednih osnova. Na ovaj način bi se stvorila materijalna osnova da se izvrši zbrinjavanje invalida rada i viška radnika. Dio dobiti bi vlasnik šuma-Federacija BiH i korisnik-kantoni mogli usmjeriti u razvoj, kako na lokalnom, tako i na nivou kantona i Federacije Bosne i Hercegovine.

Pokazatelji poslovanja za period od 2013. do 2017. godine

Elementi poslovanja	Jedinica mjere	2013. god.	2014. god	2015. god	2016. god	2017. god
Ukupni prihod	KM	169.261.014	161.178.900	162.786.953	172.279.404	170.414.924
Prihod od drveta	KM	155.042.722	145.679.993	147.100.649	157.697.557	159.468.289
Realizirani etat	m ³	2.006.841	2.365.389	2.430.750	2.488.759	1.887.156
Prosječna cijena	KM/m ³	77,26	61,59	60,51	63,36	84,5
Troškovi poslovanja	KM	144.378.664	164.434.966	163.375.065	162.931.586	168.292.396
Troškovi proizvodnje	KM	132.567.677	145.211.185	145.273.639	150.899.386	142.499.275
Troškovi proizvodnje	KM/m ³	66,06	61,39	59,76	60,63	75,51
Dobit	KM	5.272.785	1.027.166	1.581.853	7.695.907	6.199.725
Gubitak	KM	0	4.401.428	2.273.639	0	3940850
Potraživanja 31.12.	KM	40.283.626	36.087.851	34.577.428	15.547.332	107.572.534
Dugovanja 31.12.	KM	35.763.608	22.209.928	34.449.478	36.645.543	27.893.921
Broj uposlenih	radnik	4.035	4.084	4.101	4.022	4.072
Prosječna plaća	KM	892,2	927,91	889,14	943	936

U 2017. godini potraživanja od kupaca iznose preko 107,572 miliona KM i znatno su veća u odnosu na prethodnu godinu. Ovo je dodatni problem u poslovanju šumskoprivrednih društava, jer su im blokirana sredstva za ulaganja i kupovinu novih sredstava rada i opreme, odnosno ulaganja u prethodno planirane aktivnosti u tekućoj godini.

Dugovanja prema dobavljačima su znatno veća u odnosu na potraživanja i iznose preko 27,645 miliona KM odnosno oko 16,37% od ukupnog prihoda i značajno su niža u odnosu na 2013., 2015. i 2016. godinu a viša u odnosu na 2014. godinu. Velika dugovanja idu na štetu dobavljača koji izvode radove, sredstva i opremu za funkcionisanje preduzeća i pogoršavaju im uslove poslovanja.

Ukupan prosječni broj uposlenih na bazi sati rada iznosi 4.072, a prosječna plata se smanjila za 7,00 KM u odnosu na 2016. godinu i iznosi 936,00 KM.

Jedan od bitnih pokazatelja poslovanja preduzeća gdje su iskazani ekonomski parametri su bilans stanja i bilans uspjeha. Imajući u vidu da je kod nekih preduzeća vrijednost šuma prikazana u bilansu stanja, a kod drugih nije, smatramo da uporedbe ne bi dale relevantne podatke. Predlaže se da ubuduće u bilansi stanja ne bude evidentirana vrijednost šuma i šumskih zemljišta s obzirom da su preduzeća samo korisnici šuma, a ne vlasnici istih.

Podaci Bilansa uspjeha po kantonima (preduzećima) za 2017. godinu u 000 KM

Pozicija	USK	TK	ZDK	BPK	SBK	HNK	ŽZH	SA	K10
	000 KM								
Poslovni prihodi	32.089,58	16.928,22	30.958,94	2.098,48	36.273,85	300,37	320,02	16.252,03	32.464,37
Poslovni rashodi	31.754,17	16.642,08	30.418,67	1.946,48	32.417,77	593,49	405,22	15.661,49	35.012,97
Bruto dobit	536,50	77,43	628,59	135,42	4.299,64	0,00	249,69	232,91	0,00
Bruto gubitak	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1.314,32	0,00	0,00	2.627,53
Neto dobit	492,13	77,43	536,12	121,00	4.299,64	0,00	224,97	200,51	0,00
Neto gubitak	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1.314,32	0,00	0,00	2.626,53
Sječa 000 m ³	368,33	200,61	345,31	24,38	392,37	0,00	5,68	135,44	415,05
Broj radnika	605,00	532,00	958,00	42,00	772,00	28,00	11,00	423,00	701,00
Učinak m ³ /radniku	608,00	377,00	360,00	580,00	508,00	0,00	516,00	320,00	592,00
Prihod KM/radniku	53,67	31,99	32,37	50,10	48,23	10,73	60,01	38,77	46,88

S obzirom da šumskoprivredna društva preko 90% ukupnog prihoda ostvaruju prodajom šumskih drvnih sortimenata može se konstatovati da su im prihodi proporcionalni ostvarenoj proizvodnji šumskih drvnih sortimenata. Značajan uticaj na prihode ima postizanje realnih tržišnih cijena drvnih sortimenata, posjedovanje vlastite proizvodne radne snage i sredstava rada ili dobra ponuda kvalitetnih izvođača radova u šumarstvu, dobra organizacija proizvodnje i drugo.

Troškovi proizvodnje u šumskoprivrednim društvima koja angažuju vlastitu radnu snagu su veći u odnosu na one, koji angažuju registrovane izvođače radova. To se odnosi i na ostvarene godišnje učinke po zaposlenom na bazi sati rada koji se kreću od 320 m³/radniku u KJP „Sarajevo šume“ d.o.o., Sarajevo do 608 m³/radniku u ŠPD „Unsko - sanske šume“ d.o.o. Bosanska Krupa.

Ovaj učinak u odnosu na realnih 800 do 1.000 m³/radniku koliko se postiže u zemljama u okruženju je mali i treba raditi na njegovom povećanju.

Na postizanje boljih rezultata značajno utiče tehnička i tehnološka opremljenost i sposobljenost šumskoprivrednih društava ili izvođača radova i realan broj uposlenih za ostvarivanje proizvodnih zadataka gospodarenja šumama.

Posljedica malih prihoda po radniku je otežano poslovanje, mala primanja uposlenih i umanjenje bioloških i infrastrukturnih investicija.

Preporučuje se da osnivači preduzeća, Skupštine kantona i nadležna ministarstva, putem svojih organa u preduzećima utvrde i preuzmu adekvatne mjere na saniranju trenutnog stanja kako bi preduzeća tržišno i održivo poslovala.

Sredstva za korištenje općekorisnih funkcija šuma

Jedan od bitnih izvora finansiranja obnove šuma, trebalo bi da se ostvaruje prikupljanjem i pravilnim usmjeravanjem sredstava za korištenje općekorisnih funkcija šuma, koja su se po članu 60. Zakona o šumama, odnosno u članu 46. Uredbe o šumama, prikupljala u Budžetu Federacije BiH i budžetima kantona.

Mada su u Budžetu Federacije BiH prikupljena značajna sredstva, od 2009. godine nisu planirana u rashodovnoj strani budžeta za oblast šumarstvo FMPVŠ.

Prestankom važenja zakonske regulative u oblasti šumarstva na nivou Federacije BiH prestalo je prikupljanje ovih sredstava. Sredstva koja su po ovom osnovu prikupljena u Budžetu Federacije BiH koriste se u druge svrhe.

Za značajnije poboljšanje narušenog stanja šumskih ekosistema, izgradnju i rekonstrukciju šumske infrastrukture i ostalih zahvata za unapređenje šuma u

šumarskom zakonodavstvu, potrebno je ustanoviti doprinose za šumarstvo. Dio ovih sredstava mogao bi se iskoristiti za realizaciju prioritetnih aktivnosti zajedničkih za sektor šumarstva Federacije BiH, provedbu šumarske legislative, formiranje i organizovan i funkcionalan rad uprave/uprava za šumarstvo i ostale bitne aktivnosti.

XII. KADROVSKA STRUKTURA ZAPOSLENIH U ŠUMARSTVU FBiH

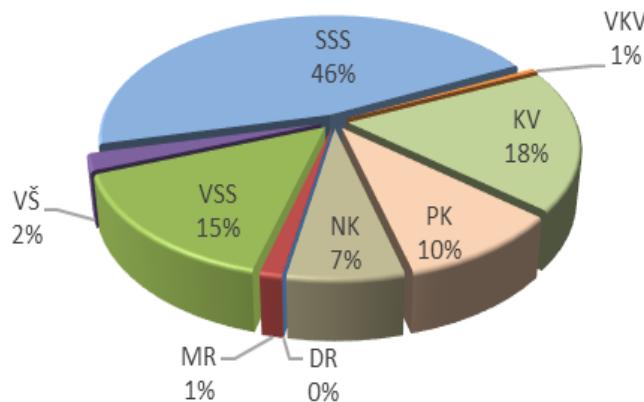
U sektoru šumarstva FBiH u 2017. godini ukupno je bilo zaposleno 4.686 radnika. Od ukupnog broja zaposlenih, 2.254 ili 48,1% su šumarske struke.

Broj zaposlenih radnika na dan 31.12.2017. godine.

Institucije	Struktura zaposlenih prema stručnoj spremi									Ukupno	
	Dr	Mr	VSS	VŠ	SSS	VKV	KV	PK	NK	Šum.	Svih
ŠPD/ŠPD	1	53	640	101	1.777	22	856	455	318	1.809	4.223
KUŠ/FUŠ	0	7	63	0	391	0	2	0	0	445	463
Ukupno	1	60	703	101	2.168	22	858	455	318	2.254	4.686
%	0,02	1,3	15,0	2,2	46,3	0,5	18,3	9,7	6,8	48,1	100,0

U šumarstvu FBiH najviše je zaposlenih sa srednjom stručnom spremom, odnosno 2.168 radnika ili 46%. Niže kvalifikovanih (KV, PK i NK) je 1.631 ili 34,8%, koji su zaposleni uglavnom u proizvodnji. Sa visokom stručnom spremom je 703 ili 15% zaposlenih, a 60 zaposlenih ili 1,3% su magistri nauka.

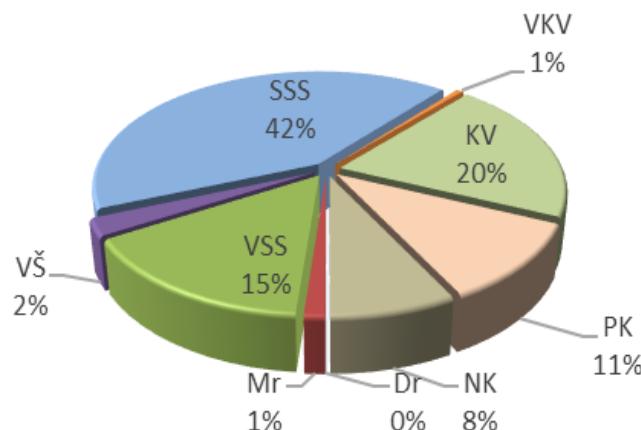
**Struktura zaposlenih u šumarstvu FBiH prema stručnoj spremi
u 2017. godini**

Kantonalna šumskoprivredna društva zapošljavaju ukupno 4.223 radnika, od kojih je 1.777 ili 42% sa srednjom stručnom spremom.

U nekim preduzećima šumarstva ulažu se napor i jačanje kapaciteta i stalno usavršavanje zaposlenih, te usvajanja najnovijih naučnih i stručnih znanja i iskustava i uvođenje modernih ICT tehnologija čime se omogućuje unapređenje planiranja i donošenja odluka u poslovnim procesima. Osim toga, za optimalnu implementaciju novih tehnologija ključno je i neophodno zapošljavanje odgovarajućeg stručnog kadra sa specifičnim znanjima.

**Struktura zaposlenih u šumskoprivrednim društvima
prema stručnoj spremi u 2017. godini**

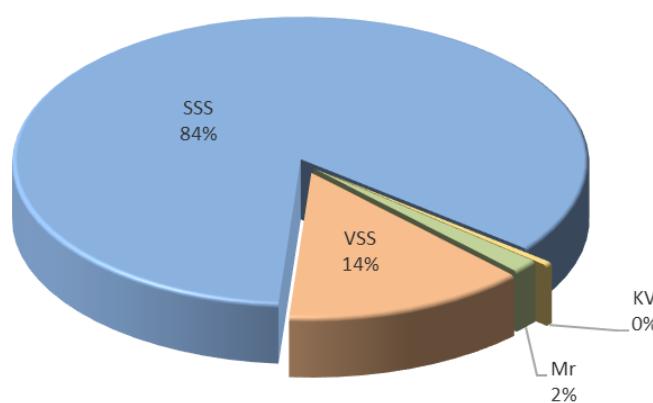
U šumskoprivrednim društvima se za izvođenje poslova u šumarstvu uglavnom angažuje sezonska radna snaga, što se odražava na povoljniju kadrovsku strukturu samoga društva. Veliki broj invalida rada još uvijek optereće neka preduzeća.

U četiri kantonalna šumskoprivredna preduzeća veliki broj zaposlenih su invalidi II kategorije i to u Unsko-sanskom kantonu oko 10%, u Srednjobosanskom kantonu 12%, Zeničko-dobojskom kantonu 15% i u Kantonu Sarajevo oko 15% od broja zaposlenih.

Mada se problem raspoređivanja invalida rada pokušava rješiti donošenjem novih pravilnika o organizaciji i sistematizaciji radnih mesta, problem velikog broja invalida rada se time ne može rješiti u cijelosti.

U cilju poboljšanja kvaliteta života zaposlenih, potrebno je planirati mjere za kvalitetno rješavanje viška radne snage i invalida rada, te planirati proces za razvoj i obrazovanje u šumarstvu.

**Kadrovska struktura zaposlenih u kantonalnim i u
Federalnoj upravi za šumarstvo prema stručnoj spremi
u 2017. godini**

Federalna uprava za šumarstvo i kantonalne uprave zapošljavaju ukupno 463 radnika, što je nedovoljno za potpuno funkcioniranje i obavljanje radnih zadataka.

Problemi vezani za pravni okvir i donošenje Zakona o šumama dodatno otežavaju gospodarenje i funkcioniranje šumarskih institucija.

XIII. LOVSTVO

Lovišta

Lovištem, u smislu Zakona o lovstvu smatraju se površine zemljišta, šuma i voda koje predstavljaju prostornu, prirodnu i lovno-privrednu cjelinu u kojoj postoje uslovi za trajan opstanak, uzgoj, razmnožavanje, zaštitu i korištenje divljači, bez obzira na vlasništvo.

Prema namjeni lovišta mogu biti: sportsko-privredna, privredna i lovišta sa posebnom namjenom (posebna lovišta).

R/b	Kanton	Ustanovljena lovišta u Federaciji BiH			
		Sportsko-privredna	Privredna	Posebna	Ukupno
1	Unsko-sanski	8	0	1	9
2	Posavski	3	0	0	3
3	Tuzlanski	13	0	1	14
4	Zeničko-dobojski	13	1	0	14
5	Bosansko-podrinjski	4	0	0	4
6	Srednjobosanski				
7	Hercegovačko-neretvanski	12	0	1	13
8	Zapadno-hercegovački	8	0	0	8
9	Sarajevo	7	0	1	8
10	Kanton 10	13	9	1	23
UKUPNO		81	10	5	96

Prema nadmorskoj visini lovišta se dijele na dolinska (nizinska), brdska i planinska.

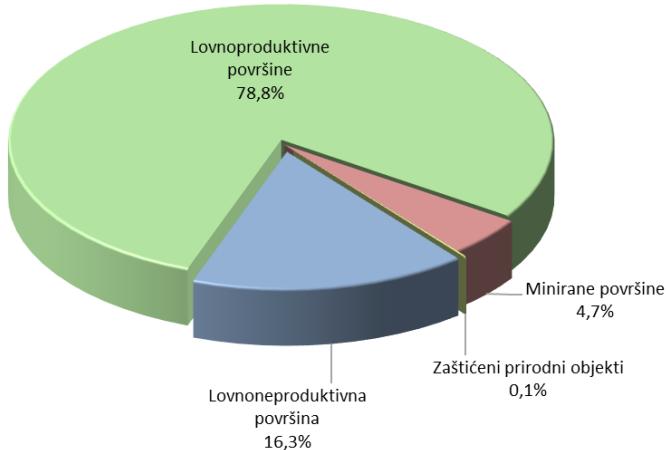
Zastupljenost lovišta u FBiH prema nadmorskoj visini		
Kategorija	Površina (ha)	%
Nizinska (< 400 m.n.v.)	650.489,00	24,6
Brdska (400-1000 m.n.v.)	1.250.489,00	47,3
Planinska (>1000 m.n.v.)	743.448,00	28,1
UKUPNO	2.644.426,00	100

Lovišta u Federaciji Bosne i Hercegovine zauzimaju površinu od **2.644.426,00 ha.**

Površine u lovištima mogu biti lovnaproduktivne i lovnoneproduktivne.

Ukupna lovnoneproduktivna površina u Federaciji BiH iznosi 431.886,00 ha, što znači da lovnaproduktivne površine u Federaciji BiH danas obuhvaćaju 2.212.540,00 ha. Uz umanjenje ovih površina za površinu pod minskim poljima od 124.542,00 ha, površinu zaštićenih objekata prirode ili njihovih dijelova u kojima je lov zabranjen od 3.100,00 ha dobijamo da lovne površine u Federaciji BiH danas obuhvaćaju oko 2.084.898,00 ha.

Površina lovišta po kategorijama produktivnosti (%)

Posebna lovišta

Lovišta koja se prostiru na površinama šuma sa posebnom namjenom (naučnog, kulturnog, vjerskog, historijskog i dr. značaja) kao i na površinama koje predstavljaju izuzetno pogodna staništa rijetkih, prorijeđenih i vrijednih vrsta divljači, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine na prijedlog federalnog ministra može proglašiti posebnim lovištem uz prethodno pribavljeni mišljenje kantonalnog ministra.

Temelji savremenijem lovnom gospodarenju postavljeni su 1893. godine od strane Austro-Ugarske vlasti donošenjem Zakona i osnivanjem tadašnjih šest Zaštitnih područja za divljač. Ponavljanje osnivanje posebnih lovišta kroz historiju ukazuje na činjenicu da su odgovarajuće institucije sistema umjele da prepoznaju značaj i važnost ovakvih lovišta u očuvanju prirodnog nasljeđa Bosne i Hercegovine, a na kraju i očuvanje divljači.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine na 60. sjednici održanoj u Sarajevu, dana 11.09.2012. godine donijela je Odluku o osnivanju posebnih lovišta na teritoriji Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", broj 80/12). Ovom odlukom na teritoriji Federacije Bosne osnovana su slijedeća posebna lovišta: Igman-Bjelašnica, Hrbljine-Kujača, Plješevica, Konjuh i Hutovo Blato.

U skladu sa članom 6. pomenute odluke Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva zaključilo je ugovore o predaji posebnih lovišta na korištenje sa korisnicima određenim članom 5. predmetne odluke.

R/b	Posebno lovište	Korisnik posebnog lovišta
1	Igman – Bjelašnica	KJP „Sarajevo šume“ d.o.o.
2	Hrbljine-Kujača	ŠPD „Hercegbosanske šume“ d.o.o
3	Plješevica	ŠPD „Unsko-sanske šume“ d.o.o.
4	Konjuh	JP „Šume Tuzlanskog kantona“ dd
5	Hutovo Blato	JP „Park prirode Hutovo Blato“

Sportsko-privredna lovišta

Sportsko-privredna lovišta ustanovljava kantonalna skupština na prijedlog kantonalnog ministarstva.

Vlada kantona, na prijedlog resornog kantonalnog ministarstva donosi odluku o dodjeli sportsko-privrednih lovišta u zakup najpovoljnijem ponuđaču koji ispunjava kriterije utvrđene u javnom pozivu.

Lovišta na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine, shodno članu 31. Zakona o lovstvu, ustanovljena su na području devet (9) kantona, dok u Srednjobosanskom kantonu još nije provedena zakonska procedura ustanovljena i dodjele lovišta na korištenje.

Na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno na području devet kantona ustanovljeno je 81 sportsko-privredno lovište.

Dodjela sportsko-privrednih lovišta na korištenje u skladu sa čl. 37. i 37a. izvršena je u osam kantona, u Hercegovačko-neretvanskom kantonu na korištenje je dodijeljeno sedam lovišta, a pet lovišta još uvijek nije dodijeljeno na korištenje.

Privredna lovišta

Privredna lovišta ustanovljava kantonalna skupština na prijedlog kantonalnog ministarstva.

Privredno lovište dodjeljuje se na korištenje u skladu sa Zakonom o lovstvu i Zakonom o koncesijama. Pravo učešća na javnom pozivu za dodjelu privrednog lovišta na koncesiju imaju pravna lica registrovana za bavljenje lovstvom, privredna društva šumarstva i lovačka udruženja.

Na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine ustanovljeno je 10 (deset) privrednih lovišta, od toga 9 privrednih lovišta na području Kantona 10 i jedno privredno lovište na području Zeničko-dobojskog kantona.

Dodjela privrednih lovišta na korištenje u skladu sa odredbama Zakona o lovstvu nije izvršena ni u jednom kantonu. Privredna lovišta se dodjeljuju putem Ugovora o ustupanju lovišta na privremeno korištenje u trajanju od jedne godine, bez prethodno provedenog postupka, što je u suprotnosti sa odredbama Zakona o lovstvu.

Gospodarenje lovištem

Lovištem se gospodari na osnovu lovnoprivredne osnove. Za svako lovište donosi se lovnoprivredna osnova.

Za posebna i sportsko-privredna lovišta izrađene su lovnoprivredne osnove. Korisnici lovišta izrađuju godišnji plan gazdovanja lovištem za period od 01. aprila tekuće do 31. marta naredne godine (lovna godina) za koje nadležno ministarstvo izdaje saglasnost.

Posebnim lovištem „Hutovo Blato“ korisnik lovišta JP „Park prirode Hutovo Blato“ Čapljina ne gospodari u skladu sa odredbama Zakona o lovstvu, odnosno ne izrađuje godišnji plan gospodarenja lovištem.

Za privredna lovišta nisu izrađene lovnoprivredne osnove. Privredna lovišta, kao što je rečeno nisu dodijeljena u skladu sa odredbama Zakona o lovstvu, odnosno nemaju zakonskog korisnika koji je dužan izraditi lovno privrednu osnovu na period od najmanje 10 godina.

Privrednim lovištim se gospodari na osnovu privremenog godišnjeg plana, što je u suprotnosti sa odredbama Zakona o lovstvu.

U Srednjobosanskom kantonu u lovnoj 2017/2018 godini lovišta, odnosno lovne površine koje se prostiru na području administrativnih općinskih granica bile su date

na privremeno korištenje u trajanju od jedne godine, bez prethodno provedenog postupka, što je u suprotnosti sa odredbama Zakona o lovstvu. Tim lovnim površinama se gospodarilo na osnovu privremenog godišnjeg plana, za koje je nadležno kantonalno ministarstvo izdalo saglasnosti, što je takođe u direktnoj suprotnosti sa Zakonom o lovstvu.

Kada je u pitanju gospodarenje lovištem, primijećeno je da:

- je zaštita, uzgoj i korištenje divljači i lovišta kao stalna obaveza korisnika lovišta, dosta neujednačena, tako da ima korisnika koji su postigli zavidne rezultate, do onih koji su u ovom značajnom poslu uradili veoma malo;
- korisnici lovišta na teritoriji Federacije BiH ne gospodare mrkim medvjedom u skladu sa odredbama Zakona o lovstvu i Rješenjem federalnog ministra o osnivanju uzgojnih područja mrkog medvjeda („Službene novine Federacije BiH”, broj 63/08), odnosno ne donose plan gospodarenja mrkim medvjedom za uzgojno područje;
- gospodarenje mrkim medvjedom, divokozom i drugim vrstama divljači koja je Crvenom listom proglašena ugroženom vrstom potrebno je planirati na nivou Federacije BiH.

Divljač

Divljač je državno vlasništvo i dobro od općeg interesa koje uživa posebnu brigu i zaštitu. Stanje populacije divljači u Federaciji BiH je nezadovoljavajuće.

Federacija Bosne i Hercegovine ima, na relativno malom prostoru, povoljne ekološke uslove za opstanak i uzgajanje različitih vrsta divljači. Ovi uslovi, u odnosu na uslove u Evropskim zemljama, nisu značajnije izmijenjeni negativnim djelovanjem čovjeka tokom historije. Primjer za to je svakako opstanak populacija velikih karnivora (medvjeda i vuka), kao i brojnih drugih autohtonih vrsta kao što su veliki tetrijeb, lještarka, jarebica kamenjarka, divokoza, itd.

Podaci o brojnom stanju, planiranom i izvršenom korištenju divljači u FBiH dostavljeni su od strane korisnika lovišta. U poređenju ovih podataka sa podacima iz lovoprivrednih osnova uočene su bitne razlike u prikazanim gospodarskim kapacitetima lovišta, kao i prikazanom brojnom stanju divljači.

Dlakava divljač (sisari)	Vrsta divljači	Kapacitet lovišta	Proljetno brojno stanje	Plan korištenja divljači za lovnu 2017/2018 godinu	
				Planirano	Izvršeno
	Medvjed	821	680	37	2
	Divokoza	1.827	501	18	0
	Srna	25.110	17.563	1.804	1.437
	Divlja svinja	10.397	8.963	3.071	1.907
	Zec	41.923	21.062	3.098	1.887
	Vuk		553	133	46
	Lisica		6.835	1.729	2.197
	Jazavac		1.063	215	86
	Divlja mačka		943	279	199
	Kuna zlatica		580	242	175
	Kuna bjelica		3.361	618	267
	Čagalj		89	25	34
	Dabar		112	0	0
	Vidra		57	0	0

	Ris		2	0	0
Pernata divijač	V. Tetrijeb	1.350	637	29	0
	Lještarka		697	93	11
	Fazan	19.812	11.846	6.010	3.842
	Jarebica poljska	7.245	4.577	1.410	992
	Jarebica kamenjarka	5.314	2.317	866	668
	Šumska šljuka		4.720	1.175	660
	Prepelica		19.874	6.420	5.624
	Patke		7.829	2.727	1.701

Prihod od lovišta

Ukupan prihod od korištenja sportsko-privrednih lovišta u Federaciji Bosne i Hercegovine uplaćuje se u budžet općina, kantona i Federacije BiH u odnosu 20/60/20 % i za lovnu 2017/2018 godinu iznosio je: 176.851,48 KM.

Prihod od zakupa sportsko-privrednih lovišta u lovnoj 2017./2018. godini (KM)	
Budžet FBiH	35.370,29
Budžet kantona	106.110,90
Budžet općina	35.370,29
Ukupno:	176.851,48

Lovački savezi

Lovački savezi u Federaciji BiH su samostalne organizacije u koju su svojevoljno učlanjeni korisnici lovišta i druge organizacije i udruženja zainteresovane za razvoj lovstva i na koje se primjenjuju sve odredbe zakona koje su inače propisane za udruženja.

Na području Federacije Bosne i Hercegovine postoje tri lovačka saveza i to:

1. Savez lovačkih organizacija u Bosni i Hercegovini
2. Lovački savez Herceg-Bosne
3. Savez lovačkih društava Tuzlanskog kantona

Podaci o broju lovaca i lovačkih društava U Federaciji BiH:

Lovački savez	Broj lovačkih društava	Broj lovaca
SLO u Bosni i Hercegovini	50	15.761
LS Herceg-Bosne	46	8.750
SLD Tuzlanskog kantona	13	5.200
Ukupno:	109	29.711

Prijedlog mjera za unapređenje stanja u oblasti lovstva

- Izrada novog Zakona o lovstvu,

- Izrada plana gospodarenja mrkim medvjedom na teritoriji Federacije BiH (utvrditi gospodarski kapacitet i stvarno brojno stanje).
- Dovršiti postupak ustanovljenja lovišta u FBiH,
- Izvršiti dodjelu lovišta u skladu sa odredbama Zakona o lovstvu FBiH,
- U Budžetu Federacije BiH obezbijediti sredstva za provođenje savremenog lovnog gospodarenja,
- Uskladiti poslovanje korisnika lovišta prema odredbama Zakona o lovstvu (stručna i lovočuarska služba, dozvole itd.),
- Inicirati implementaciju potpisanih konvencija (konvencije se moraju implementirati na nivou BiH koja je i potpisnica konvencija),
- Inicirati postupak revizije „Crvene liste“.

XIV. STRATEŠKE AKTIVNOSTI U OBLASTI ŠUMARSTVA

Strateške aktivnosti u oblasti šumarstva, uz donošenje Zakona o šumama, imaju za cilj uspostavljanje transparentnog sistema upravljanja i gospodarenja šumama i primjenu svjetskih iskustava, međunarodnih konvencija i standarda u svim segmentima šumarstva

1. Šumarski program Federacije BiH

Cilj Šumarskog programa je definisati šumarsku politiku i strategiju šumarstva i politiku gospodarenja sa divljači, poštivajući međunarodne dogovore i obaveze. Strategija je orijentisana u pravcu očuvanja i trajnosti gospodarenja šumama, uključujući održavanje i unapređivanje biodiverziteta u šumama i na šumskom zemljištu. U Općem dijelu su određeni glavni ciljevi, principi i generalne smjernice za trajno gospodarenje šumama.

Opći dio Šumarskog programa FBiH, kojim se definiše šumarska politika je završen i prihvaćen od strane Vlade FBiH, a njegovo usvajanje od strane Parlamenta FBiH je prolongiran do donošenja Zakona o šumama.

Nakon usvajanja Općeg dijela ŠPFBiH, pristupit će se izradi Izvedbenog dijela ŠPFBiH, u kojem će biti razrađeni postavljeni ciljevi gospodarenja šumama i divljači, te definisani načini finansiranja i realizacije. Izvedbeni dio Šumarskog programa usvaja Vlada Federacije BiH.

2. II. državna inventura šuma na velikim površinama u BiH

Cilj II. državne inventure šuma je utvrđivanje trenutnog stanja šuma i šumskih zemljišta i stvaranje baze podataka koja će poslužiti kao osnov za:

- Izradu dugoročne politike i strategije šumarstva
- Praćenje (monitoring) stanja šuma i šumskih zemljišta
- Postavljanje prioriteta za istraživanja i razvoj u šumarstvu

Nakon prikupljanja i obrade podataka i recenzije izvještaja, u pripremi je štampanje publikacije za nivo Bosne i Hercegovine, nakon čega će uslijediti javna prezentacija rezultata II. Državne inventure šuma na velikim površinama u Bosni i Hercegovini.

3. Razvoj Informacionog sistema u šumarstvu FBiH

Ciljevi uspostave Integralnog Informacionog sistema u šumarstvu FBiH su:

- Standardizirati podatke po vrsti i obimu
- Povećati stepen obrade podataka radi smanjenja raskoraka između karakteristika raspoložive opreme i aktivnih obrada
- Ubrzati razmjenu svih informacija unutar i između šumarskih institucija nadležnih za gospodarenje šumama.

Pokrenute su aktivnosti na razvoju i uspostavi jedinstvenog Informacionog sistema u cilju njegovog stavljanja u funkciju radi sveobuhvatnog praćenja stanja i promjena u oblasti šumarstva.

U početnoj fazi realizacije Plana za uspostavu informacionog sistema šumarstva provedena je nabavka potrebne ICT opreme i usluga za uspostavu

standarda ISŠ-a, a uz podršku GEF projekta „Održivo gospodarenje šumama i krajolikom-SFLMP“ izvršena je nabavka usluga za izradu modela Centralne baze podataka i programiranje infrastrukturnih modula u oblasti Standardi Informacionog sistema šumarstva, te programiranje aplikacije za šumske kamionske puteve i organiziran unos podataka o ŠKP prikupljenih od preduzeća šumarstva.

U cilju normativnog regulisanja pripremljen je tekst Odluke o upravljanju, održavanju i korištenju informacionog sistema šumarstva FBiH.

Nepostojanje propisa za oblast šumarstva otežava bliže uređenje pojedinih pitanja putem podzakonskih akata, kao i poduzimanje svih planiranih aktivnosti za uspostavu i razvoj ISŠ-a.

4. GEF Projekat za održivo upravljanje šumama i krajolicima (SFLMP)

GEF Projekat „Održivo upravljanje šumama i krajolicima (SFLMP)“ ima za cilj osiguranje održivog gospodarenja šumama i krajolicima od važnosti za privredni razvoj. Projekat posebno tretira osjetljive krajolike ranjive u smislu tekuće degradacije ili negativnih učinaka klimatskih promjena kao što su rizici od požara.

Projektni partneri su korisnici šuma, odnosno kantonalna šumskoprivredna preduzeća, koja su svojim projektima u postavljenom okviru iskazali potrebe za podrškom.

Kroz projekat se provodi niz aktivnosti na unapređenju planiranja i nadzora u svrhu održivog upravljanja šumama, kao i aktivnosti na rehabilitaciji osjetljivih područja:

- podrška procesu certifikacije na površini od cca 45% površine šuma i šumskih zemljišta u FBiH.
- Master plan šumske infrastrukture će osigurati kvalitetne informacije o trenutnom stanju i budućim potrebama za izgradnjom, na osnovu čega će biti moguće izraditi detaljni plan investicija. Prikupljeni su podaci o šumskoj infrastrukturi koji će biti polazna osnovica za izradu Master plana.
- U svrhu uspostave i jačanja Informacionog sistema šumarstva u FBiH provedena je nabava usluga za programiranje Centralne baze podataka ISŠ-a i aplikacije Putevi za unos podataka o ŠKP.
- potpomognuta prirodna regeneracija sastojina, rehabilitacija požarišta, goleti i pašnjaka, kroz projekte na pošumljavanju na ukupno 735 ha pošumljavanjem autohtonim i novim vrstama. Šumskouzgojni radovi na kulturama trebaju biti provedeni na ukupno 2.538 ha i prevođenje u viši uzgojni oblik konverzijom niskih u visoke šume na ukupno 261 ha.
- izvršena je nabavka opreme za protupožarnu zaštitu, šumskouzgojne radove, uređaja za usitnjavanje prorednog materijala i potrebne HTZ opreme, te provedena obuka osoblja za korištenje opreme i obuka u tehnikama upravljanja požarima,
- provedena rekonstrukcija protupožarnih puteva u ukupnoj dužini od 5 km u 2 kantona
- na površini od cca 1.250 ha trebaju biti izdvojene šume visoke zaštitne vrijednosti
- provedeno je čišćenje 10 divljih deponija i provedena rehabilitacija sastojina
- U dva kantona će se provesti aktivnosti na izgradnji i rekonstrukciji objekata za potrebe razvoja turizma u šumarstvu

Projekt se provodi na području oba entiteta Bosne i Hercegovine, a ukupna

donatorska sredstva GEF-a iznose 5,575.758 USD.

Implementacija projekta je započela 31.05.2014. a planirani završetak svih aktivnosti je 31.05.2019. godine.

5. Certifikacija šuma

Ciljevi certificiranja šuma su:

- zaustavljanje mogućih negativnih uticaja koji bi doveli do smanjenja šumskih površina;
- poboljšanje kvaliteta gospodarenja šumama;
- nesmetan i bolji pristup svjetskom tržištu;
- unapređenje čovjekove okoline;
- bolji privredni i socijalni razvoj.

U Federaciji BiH se certifikacija šuma vrši po FSC sistemu certifikacije.

Misija FSC je promicanje ekološki prihvatljivog, društveno korisnog i gospodarski uspješnog upravljanja šumama u svijetu.

FSC vizija je zadovoljavanje trenutnih potreba za šumskim proizvodima bez ugrožavanja zdravlja svjetskih šuma za buduće generacije.

Rok trajanja certifikata je 5 godina, nakon čega se kontinuirano treba provoditi postupak recertificiranja ili obnove certifikata.

Dobijanjem certifikata stiče se dokaz o odgovornom gospodarenju i uspješnom provođenju zakonskih propisa u procesima gospodarenja u oblasti šumarstva.

Status FSC certifikacije u FBiH					
Kanton	Certificirano (ha)	Priprema (ha)	Ostalo (ha)	Ukupno (ha)	%
Kanton 10	284.277,10			284.277,10	22,9
USK	179.410,00			179.410,00	14,4
BPK		24.902,50		24.902,50	2,0
TK	71.512,00			71.512,00	5,8
KS	68.749,60			68.749,60	5,5
SBK	36.873,00	146.503,60		183.376,60	14,8
ZDK			185.084,90	185.084,90	14,9
Posavina			458,1	458,10	0,0
HNK			193.988,00	193.988,00	15,6
ŽZH			50.151,00	50.151,00	4,0
Total ha	640.821,70	356.491,00	244.597,10	1.241.909,80	
Total %	51,60	13,80	34,60		100,0

Aktuelno važeći certifikat postoji za oko 52% površine šuma i šumskih zemljišta, dok se za oko 14% površine šuma i šumskog zemljišta provode aktivnosti za prvo dobijanje certifikata za proces gospodarenja šumama.

Uz podršku GEF projekta „Održivo upravljanje šumama i krajolikom (SFLMP)“ provode se aktivnosti za prvo dobijanje ili za obnovu certifikata za proces gospodarenja šumama u četiri kantona (BPK, USK, TK i K10).

Projekat “Promicanje odgovornog gospodarenja šumama u BiH”, koji realizuju WWF Adria i Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu i uz finansijsku podršku firme IKEA za glavni cilj ima izradu FSC standarda za BiH. Formirana je Grupa za razvoj FSC standarda u kojoj se nalaze predstavnici interesnih grupa iz oba entiteta.

Primjena standarda i njihovo testiranje u praksi ostvaruje se kroz proces FSC certificiranja na području ŠPD "Srednjobosanske šume". ŠPP „Fojničko“ je na površini od 36.873,00 ha u septembru mjesecu 2016. godine dobilo certifikat.

U sljedećoj fazi projekta planirano je provesti certifikaciju svih šuma u Srednjobosanskom kantonu kojima gospodari ŠPD „Srednjobosanske šume“ .

Više informacija o projektu mogu se naći na internetskoj stranici Projekta:
http://croatia.panda.org/projekti/sume/promoviranje_odrivog_gospodarenja_umama_kao_podrka_odrivom razvoju_u_bosni_i_hercegovini/

Informaciju izradila
Federalna uprava za šumarstvo